

425

Ал-Ваъй الوحي

Кеңири көлөмдүү фикирий-сакафий журнал

Отуз алтынчы жыл чыгышы, жумадус-саний 1443-х. – январь 2022-м.

Умнат бийлигин кайтаруу
залим режимдерди
кулатуу жана Халифалык
мамлекетин орнотуу
менен ишке ашат (2)

Британиянын Магриб
өлкөлөрүндөгү
таасиринин...
геостратегиялык жактан
үйрөнүү (2)

Рейтинг агенттиктери
жана эл аралык
финансылык мекемелер
саясий өкүмдарлыкка
кантип жол ачат

425

Отуз алтынчы
жыл чыгышы,
жумадус-саний
1443х,
январь 2022м

Ушул санда

- *Ал-Ваъй сөзү:* Америка Ооганстандагы аскердик согушун саясий жана экономикалык согушка айландырууда..... 3
- Уммат бийлигин кайтаруу залым режимдерди кулатуу жана Халифалык мамлекетин орнотуу менен ишке ашат (2)13
- Британиянын Магриб өлкөлөрүндөгү таасиринин тамырын жана акыбеттерин башынан аягына чейин геостратегиялык жактан үйрөнүү (2) 32
- Рейтинг агенттиктери жана эл аралык финансылык мекемелер саясий өкүмдарлыкка кантип жол ачат.....46
- Физикалык теңдеме жана мыйзамдарга ким дем берип, аларды ааламга узаткан?..... 56
- *Аалам мусулмандарынын кабарлары* 62
- *Куръани Карим сабагында* 67
- «Араб жазы» дагы эле бүткөн жок 71
- АКШ Конгресси бүткүл дүйнө бойлоп исламофобияга каршы күрөшүү боюнча мыйзам долбоорун кабыл алды 72

НУСКА БААСЫ

Ливан 1000 лира
Яман 30 риял
Түркия 1 доллар
Пакистан 1 доллар
Австралия 2,5 доллар
Америка 2,5 доллар
Канада 2,5 доллар
Германия 2,5 евро
Швеция 15 крон
Бельгия 1 евро
Британия 1 евро
Швейцария 2 франк
Австрия 1 евро
Дания 15 крон

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

АМЕРИКА ООГАНСТАНДАГЫ АСКЕРДИК СОГУШУН САЯСИЙ ЖАНА ЭКОНОМИКАЛЫК СОГУШКА АЙЛАНДЫРУУДА

Америка Ооганстандан аскерлерин алып чыгып кеткени менен, аны колония кылуу максатынан баш тарткан жок. Ал өз таасирин сактап калуу үчүн «жумшак күчтү» колдонуу идеясын ишке салууда. Көрүнүп тургандай, АКШ «жалгыз уюлдуу дүйнөлүк тартип» стратегиясына басым жасаган кичи Буштун жана анын командасы болгон неоконсерваторлордун доорунда ишке түзкөн «оор күчтү» колдонуу жана «түздөн-түз басып алуу» идеяларынан баш тартты. АКШ бул идеяны ишке ашырууда ийгиликке жете албагандан кийин, Барак Обаманын презиндеттик доорунда андан баш тартууга аргасыз болгон. Анткени, Америка өз кадрларын жана таасирин орнотууда, түзүмдү өзгөртүүдө, демократияны таңуулоодо, ошондой эле, туруктуулукту жана коопсуздукту камсыздоодо ийгиликке жете албады. Тескерисинче, көптөгөн аскердик жана финансылык жоготууларга дуушар болуп, эл аралык майдандагы рейтингине доо кетти. Бул тууралуу башкалардан мурун америкалык расмийлер айтып чыгышты. Жо Байдендин «Ооганстан имериялар мазары» деп бир нече жолу айтышы дагы АКШнын ийгиликсиздигин ырастап турат. Айта кетчү нерсе, АКШ бийлиги Ооганстандан чыгып кетүүнү буга чейин деле каалап келген, бирок бул кадам АКШ үчүн аянычтуу кесепеттерди алып келерин билгендиктен, ар дайым экиленип турчу. Мына ошентип, бул кечиктирилген чечим Жо Байдендин президенттик учурунда кабыл алынды. Алар ойлогондой эле, Ооганстандан чыгып кетүү АКШнын эл аралык рейтингин жана аскерлеринин даңкын көтөрүүчү айкөлдүк кадамы катары бааланган жок. Тескерисинче, бул кадам шерменделик менен качуу катары бааланып, АКШнын эл аралык рейтингине болуп көргөндөй зыян тийгизди жана дүйнө мамлекеттеринин Америкага болгон

ишеничине доо кетирди. Өзгөчө, АКШ аскерлерине жылдар бою кызмат кылып, алар менен биргеликте качып кетүү үчүн учактарга жабышкан оогандыктардын бир-бирден кулап бара жатышканы дүйнө элинин көз алдында Америка айбатынын кулашын чагылдырып турду.

Американын Ооганстан маселесинде «дүйнөнү жалгыз башкаруу» идеясынан баш тарткандыгы Американын дүйнөдөгү биринчиликтен түшкөнүн же өзүнүн эл аралык ордун сактап калуу аракеттерин токтоткондугун түшүндүрбөйт. Бул болгону Американын Ооганстандагы колониалисттик ыкмаларын өзгөрткөндүгүнө далалат кылат. Демек, Американын Ооганстандан чыгып кетиши – колониализм ыкмаларынын өзгөрүшү гана. Буга далил катары айта турган болсок, Ооганстандын географиялык аймагы Евразия чөлкөмүндөгү эл аралык күрөштүн чордонунда жайгашкан. Аталган чөлкөмдө Орусия жана Кытай өлкөлөрү менен атаандашуу күчөп жатат. Ошондой эле, Ооганстан жерлери колониалисттердин шилекейин агызган улкөн кен байлыктарга толуп жатат. Америка мына ушундай жерден чыгып, аны өз атаандаштарына калтырып кетиши мүмкүн эмес. Бул иш Америкага, анын кызыкчылыктарына жана эл аралык рейтингине зыян жеткирет, ошондой эле, Кытай жана Орусия сыяктуу атаандаштарынын кызыкчылыктарына пайда келтирет. Андай болсо, Америка Ооганстандагы биринчи ийгиликсиздигинен кийин, аны кайрадан кайтарып алуу үчүн кандай пландарды түзүп жатат? Бул макалабызда ушул маселени талкуулайбыз.

Ооганстан – Америка баш болгон колониалист жана атаандаш өлкөлөрдүн талашы астында

Ооган жерлери түрдүү кендерге бай болгондуктан, колониалист өлкөлөр аларга ээлик кылууну эңсеп келишет. Ооганстанда кымбат балуу мунай, газ жана башка ушул сыяктуу миллиарддаган долларга баалануучу түрдүү кен байлыктар бар. Алардын арасында көмүр, жез, алтын, күмүш, темир, кобальт, күкүрт, коргошун, цинк, сейрек кездешүүчү элементтер, темир рудалары, туздар, асыл жана жарым асыл таштар, стратегиялык жана сейрек кездешүүчү уран бар. Бир гана жездин көлөмү 60 млн тоннага жетет жана анын баасы 525 млн доллардан ашары

айтылып келет. Темир рудасынын көлөмү 2,2 млрд тоннага жетет жана АКШ Геология кызматынын билдирүүсүнө ылайык, анын баасы 420 млрд долларга барабар. Алтын запасына келсек, өлкөдө 5 алтын кени бар жана алардын жалпы суммасы 350 млрд долларга бааланат. Андан тышкары, Ооганстанда 400дөн ашуун мрамордун жана бериллийдин түрү бар болуп, алардын жалпы баасы 88 млрд долларга жетет. Ооганстан асыл таштарды сатуу менен жылына 160 млн доллар киреше табат. Мындан тышкары, 1,4 млн тонна сейрек кездешүүчү минералдар жана аккумулятор батареяларын өндүрүүдө колдонулуучу литий запасы бар. Бул кен байлыктарга кошумча, Ооганстанда 1,6 млрд баррель чийки мунай бар болуп, ал 100 млрд долларга бааланат. Ошондой эле, 500 млн баррель жаратылыш газына кошумча 16 трлн кубометр жаратылыш газы бар. Ошону менен бирге, өлкөнүн түштүк-чыгышында кымбат балуу лазурит таштары алынат жана анын бир караты 150 долларга бааланат.

Биз бул макалада Ооганстандагы кен байлыктардын кылдат статистикасын изилдемекчи эмеспиз. Болгону, колониалисттердин көздөрүн кызарткан түрдүү кен байлыктар бар экендигине ишарат кылмакчыбыз. Бирок, колониалисттердин кол салуусуна тоскоолдук кылып туруучу бир көйгөй бар. Тарыхтан бери Ооганстанды басып алуу үчүн келгендердин бардыгы ийгиликсиздик менен артка кайтып кетишкен. Бүгүнкү күндө Америка дагы алардын катарын толуктап турат.

Жогоруда айтканыбыздай, Америка Ооганстандан чыгуу менен бул кен байлыктарды өзгөлөрдүн колуна калтырып кетиши мүмкүн эмес. Анын үстүнө, бул байлыктар арасында Американын эл аралык позициясына жана стратегиялык куралдарга ээлик кылуусуна таасир этүүчү стратегиялык кендер бар. Ар бир колониалист өлкө бул кендерге ээлик кылууга жана өз атаандаштарын андан тосууга ашыгып турат. Мына ушул акыйкаттардан кийин, Американын жөн гана чыгып кетүүсү жана бул өлкөнү башкалардын колуна тапшыруусу акылга сыярлык иш болобу?

Американын Ооганстанды өз көзөмөлү астында калтыруу үчүн түзгөн жалпы пландары:

Жогоруда айтылгандардан маалым болгондой, бүгүнкү күндө Америка Ооганстанды кайрадан өз көзөмөлүнө алуу үчүн жаңы пландын негизинде иш алып барууда. Анын планы башкаруучу режимди колго алуу жана өз саясатына баш ийдирүү үчүн «жумшак күчтү» колдонуу ыкмаларынан турат. Төмөндө ал ыкмалардын кээбирлерин атап өтөбүз:

1. Финансылык жана маалыматтык жактан колдоо көрсөтүү аркылуу өзүнө караштуу болгон жергиликтүү саясатчыларды жетиштирип чыгаруу.

2. Куралдуу күчтөрдүн жана уруулардын жетекчилерин сатып алуу. Америка аларды өзүнө малай болгон саясатчыларды колдоодо жана бийликти өзүнө каратууда пайдаланат.

3. Жарандарды кыйноочу турмуштук көйгөйлөрдү келтирип чыгаруу. Өлкөнүн жаңы жетекчилери бул көйгөйлөрдү чечүүгө алсыздык кылышат жана Америка малайлары бийликтин бул алсыздыгынан пайдаланып, өздөрүн элдердин назарында бул көйгөйлөрдү чечүүгө жарактуу болгон альтернативалык күч катары таанытууга аракет кылышат.

4. Калк арасында нааразылыктарды козутуу. Америка калк арасында нааразылыктарды козутуу жана митингдерди уюштуруу аркылуу бийликти экономикалык көйгөйлөрдү чечүүдө алсыз кылып көрсөтүүгө аракет кылат. Ошондой эле, бул жолдо өзүнө караштуу болгон ЖМКлары аркылуу коомчулукта толкундоолорду келитирип чыгарып, бийлик башындагыларды тышкы өлкөлөрдөн жардам суроого жана харам болгон рибавий карыздарды алууга мажбурлайт. Тышкы өлкөлөрдөн келүүчү жардам пулдар жана рибавий карыздар өлкө жетекчилерин көз каранды кылып, тышкы өлкөлөргө баш ийүүгө мажбурлайт жана андан баш тарта турган болсо, бийликти кулатууга чейин алып барат.

5. Эл аралык экономикалык уюмдарга кайрылуу. Эл аралык Валюта Фонду, Дүйнөлүк Банк жана Эл аралык кредиттик рейтинг институттары Батыштын дүйнө мамлекеттерин экономикалык колония кылуудагы эң маанилүү куралдары экени баарына маалым. Батыш бул уюмдар аркылуу түрдүү элдерди жана мамлекеттерди рибавий карыздарга

батырып, өзүнө көз каранды кылып келет. Акыйкатта, аталган уюмдардан алынган жардам пулдар жана рибавий карыздар адамдардын жакырчылыгын арттырып, аларды колониалисттердин этегине чөгөлөтүүдөн бөлөк натыйжага алып барбайт.

6. Урууларды өзүнө каратуу жана өлкөдө куралдуу топторду түзүү. Америка өлкөдө бийликке каршы куралдуу топторду түзүп, аларды курал-жарак жана маалымат жактан колдоп турууга аракет кылат. Аталган куралдуу топтор же уруулар бийликке каршы куралдуу чабуулдарды уюштурушкандан кийин, Батыш алардын маселесин эл аралык көйгөйгө айландырат жана абалды көзөмөлгө алуу үчүн өзүнүн «тынчтык орнотуучу» элчилерин жиберип, өзүнүн кызыкчылыктарын коргой турган режимдерди жана малай акимдерди орнотот.

7. Мазхабдар, тайпалар жана улуттар ортосунда кастыкты козутуу, ошондой эле, азчылык маселесин козгоо. Америка мындай көйгөйлөрдү келтирип чыгаруу менен «тараптарды ынтымакка келтирүү» шылтоосу астында өлкөгө светтик бийликти орнотууга аракет кылат. Ошондой эле, өзүнүн демократияга негизделген куфрий мыйзамдарын таңуулайт.

8. Жарандык коомдук уюмдарды түзүү. Батыш жарандык коомдук уюмдарды түзүп, аларды каржылоо жана коргоо менен алек болот. Эгер жарандык коомдук уюмдардын мүчөлөрү кысымдарга же куугунтуктоолорго кабылышса, Батыш болгон күчү менен аларды актоого жана коргоого киришет. Мындай уюмдар сыртынан экриндикти, адам укуктарын, өзгөчө аялдардын жана журналисттердин укуктарын коргоо, ошондой эле, зомбулукка каршы күрөшүү сыяктуу гумандуу ураандарды көтөрүп чыгышат. Акыйкатта болсо, аталган уюмдар ЖМК беткабы астында Батышка кызмат кылышып, Батыш дүйнө карашын жайылтуу менен алектенишет жана ар дайым бийликке каршы күрөшүп келишет.

9. Батышка малайлык кылуучу жетекчилерди колдонуу. Батыштын дүйнө элдерин колония кылуудагы «жумшак күчтү» колдонуу ыкмаларынын эң коркунучтуусу бул аймакта Батыш кызыкчылыгына кызмат кылуучу малай

жетекчилерди жана агенттерди колдонуу болуп саналат. Батышка малайлык кылган бул кадрлар алгач өзгөчө кырдаалдарда чукул жардам көрсөтүү шылтоосу менен кирип келишет. Алар жабыркагандарга жардам көрсөтүүнү беткап кылышып, куралдуу топторго курал-жарак жана акча каражат жеткирип беришет. Ошондой эле, качкындар жана жер которуучулар үчүн лагерлерди түзүшүп, аларга зарыл болгон дары-дармектерди жана тамак-аштарды жеткирүү шылтоосу менен зулум көргөн жана жабыркаган элдердин каалоолорун өздөрүнө бурууга аракет кылышат. Андан кийин, бул адамдарды өздөрү малайлык кылган мамлекеттин кызыкчылыктарына кызмат кылууга үндөй башташат. Мына ошентип, Батыш малайлары жана агенттери өлкөдөгү жүз берген коогалаңдарга кийлигишүү менен ал жакта өздөрүнүн кызыл сызыктарын белгилешет, ошондой эле, коогалаңга катышкан адамдар арасынан кээбирлерин баатырга айландырышып, өздөрү тарапка оодурууга жана келечекте бийлик башына алып келүүгө аракет кылышат. Бул – Батыштын өлкөлөрдү көз каранды кылууда эң көп колдонгон жана көпчүлүк учурларда аны ийгиликке жеткирген эң кооптуу ыкмалардын бири болуп саналат. Акыйкатта, ири державалар мындай жийиркеничтүү оюндарды баштан-аяк өз кызыкчылыгы жолунда көзөмөл кылып барышат жана тизгинди ар дайым өз колдорунда кармап турушат.

Жогоруда айтып өтүлгөн мисалдар менен Ооганстандагы болуп жаткан окуяларды салыштыра турган болсок, биз атаган ыкмалардын дээрлик бардыгы колдонулуп жатканын көрүүгө болот. Төмөндө мисал катары ЖМКлар тарабынан чыгарылган кээбир маалыматтарды келтирип өтөбүз:

- «Америка Ооганстан Борбордук банкынын 9,4 млрд долларды түзгөн резервдик пулдарын тоңдуруп койду. Өткөн жылдын жай айында Талибан кыймылы бийликти колго алгандан кийин, АКШ жетекчилиги аталган акчаларды өз көзөмөлүнө алган болчу. Андан тышкары, Ооганстан банк системасына карата чектөөлөр күчөтүлүүдө жана бул абал өлкө экономикасын жарга такоодо. АКШ президенти Жо Байдендин айтымында, талибандар өлкөдө азчылыктардын жана

аялдардын укуктарын коргой турган, ошондой эле, кыз келиндердин билим алуусу үчүн шарт түзө турган «инклюзивдик» бийлик орнотулмайынча, ооган акчалары өлкөгө кайтып келбейт...». Мына ушул иштин өзү Американын ооган бийлигин өзүнө моюн сундуруу үчүн биз атап өткөн ыкмалардын бирин колдонуп жатканына далил.

- «Американын Ооганстанга өткөргөн финансылык басымынын натыйжасында ооган акча бирдигинин долларга карата баасы 12%га чейин арзандап кетти. БУУнун билдирүүсүнө ылайык, өлкөнүн банк системасы «массалык үзгүлтүккө учуроо» коркунучу астында турат жана бул жүз бере турган болсо Ооганстан экономикасы 30%га чейин кыскарышы мүмкүн. БУУ расмийлеринин айтымында, Ооганстанга жана Талибанга карата жүргүзүлүп жаткан чектөөлөрдүн уланышы ансыз да кургакчылык жана эпидемия себептүү оор кризисти баштан өткөрүп жаткан Ооганстандын экономикасын жана финансы тармагын кыйроого учуратышы ыктымал...». Бул маалымат дагы өлкөнү көз каранды кылуу үчүн ага өткөрүлүп жаткан экономикалык басымдарды чагылдырып турат.

- «Сауд Аравиясы ооган элине жардам көрсөтүү үчүн куруктан жана абадан көпүрөлөрдү курууда... Пакистан сенатынын төрагасы сенатор Мухаммад Садик Санжрани Сауд Аравиясынын ооган элине карата жасаган аракеттерин жогору баалап, Сауд Аравиясы ооган элине жардам колун сунган жана колдоо көрсөткөн мамлекеттердин алгачкысы болгонун, ошондой эле, ооган элине жардам көрсөтүүдө өнөктөштүк жолдорун талкуулоо үчүн Пакистан борбору Исламабадда Ислам Кызматташтык Уюмуна мүчө мамлекеттер ортосунда кезексиз 17-сессиясын өткөрүү сунушун көтөрүп чыккандыгын айтты». Бул маалымат ооган элинин каалоолорун өздөрүнө ыктоо максатында «ууланган» жардам көрсөтүү милдети жүктөлгөн мамлекеттердин акыйкатын көрсөтүп турат. Бүгүнкү күндө бул милдетти алгандардын сап башында Ислам Кызматташтык Уюмуна мүчө болгон Пакистан, Сауд Аравиясы жана Перс булуңундагы өлкөлөр турушат. Бул ири державалардын өз малайлары аркылуу өлкөгө кирип баруу аракеттерин көрсөтүп турат. Ооган элине колдоо көрсөтүп жаткан өлкөлөрдүн

арасынан эң кооптуулары Түркия жана Катар. Анткени, биз Түркиянын Сирия маселесиндеги кылмыштарына күбө болгонбуз. Ал Сирия маселесинде өзүн «колдоо көрсөтүүчү өлкө» катары көрсөтүү менен эң жийиркеничтүү ролду ойногон эле.

- «АКШнын мамкатчысы Энтони Блинкен жана анын катарлык кесиптеши Мухаммад ибн Абдуррахман ал-Тани өз ара келишимге кол коюшту. Ага ылайык, Катар АКШнын Ооганстандагы кызыкчылыктарын «коргоочу күч» милдетин алат. Блинкен өз сөзүндө: «Катар Ооганстандагы элчиканасында АКШ кызыкчылыктарын ишке ашыруу үчүн атайын бөлүм ачат. Аталган бөлүм консулдук кызматтарды аткарууга, абалды көзөмөл кылууга жана Ооганстандагы АКШ дипломатиялык имараттарынын коопуздугун күзөтүүгө кызмат кылат», - деп айтты. Блинкен сөзүн улай: «Бул жылы Катар бийлиги АКШ менен тыгыз кызматташтык алып баргандыгы себептүү биздин достугубуз дагы да бекемделди», - деп кошумчалады». Бул иштер Катардын Сирия козголоңундагы кыянаттарын эске салып турат. Катар Сауд Аравиясы, Түркия жана Иран мамлекеттери менен биргеликте канкор Башар Асадды кыйроодон куткарып калган эле. Ошондуктан, бул өлкөлөрдүн Ооганстандагы аракеттеринен дагы абдан сак болуу зарыл. Бул өлкөлөр гуманитардык жана бир туугандык жардамдарды берүү аркылуу Ооганстан бийлигин алдап коюшу ыктымал.

- Жарандык коомдук уюмдар тууралуу айта турган болсок, бул тууралуу төмөнкүдөй кабарлар таратылган: «Талибан кыймылы Ооганстан борбору Кабулга жакын аймактарды колго алып жаткан учурда, «Interaction» жана «Тынчтыкты куруу үчүн биригүү» уюмдары Жо Байдендин администрациясынан тез арада ооган жарандык коомдук уюмдарында кызмат кылган оогандыктарды жана алардын үй-бүлөлөрүн көчүрүп кетүү үчүн бардык шарттарды камсыздап берүүнү талап кылышкан». Бул маалымат жарандык коомдук уюмдардын АКШ бийлиги менен түздөн-түз байланышы бар экендигин жана бул уюмдар батыштык державалардын колониалисттик саясатындагы курал экендигин айгинелеп турат.

- «Германия музейи «тилектештик ишарасы» аталышындагы көргөзмө уюштуруп, анда оогандык сүрөтчүлөрдүн чыгармаларын тартуулайт. Германиянын Искусство музейи жана медиа борбору талибдер тарабынан куугунтукталган ооган сүрөтчүлөрүн кабыл алууну пландаштырууда. Мындай демилге оогандык сүрөтчүлөрдүн эл аралык коомчулукка жана дүйнө лидерлерине «Келечектеги муундар үчүн баалуу ооган маданиятын жана ооган рухун сактап калуу» чакырыгынан кийин көтөрүлгөн».

- Ачык түрдө Ооган бийлигин жана кыйыр түрдө Исламды каралоо максатындагы маалыматтык күрөш. Бул жаатта журналисттер өз макалаларын орой темалар астында жазышууда. Төмөндө алардын кээбирлерин келтиребиз: «Жоготулган Ооганстан», «Ооганстан таш доорунун босогосунда», «Дүйнө жүзү Ооган журналисттерине чукул жардам көрсөтүүсү зарыл», «Ооган аялдары кайрадан үй камагына алынабы?», «Ооган аялдары талибдердин куугунтуктоолоруна карабай, өз укуктары үчүн күрөшүүгө даяр», «Ооганстан сот түзүмү аялдарды кордоодо», «Наристе кыздарды кантип турмушка бере аласыңар?» ж.б.

Мына ушул иштер Американын Ооганстанды кайрадан колония кылуу үчүн колдонуп жаткан куралдары. АКШнын бул аракеттери «жумшак күчтү» колдонуу аркылуу ишке ашырылып жатат жана мунун кооптуулугу «катуу күчтү» колдонуудан кем эмес. Бул иштерге каршы туруу зарыл жана багынуу мүмкүн эмес. АКШнын мындай аракеттерине каршы туруу Исламды акыйда, турмуш мыйзамы жана жашоо образы катары толук түрдө кабыл алуу менен гана ишке ашат. Мына ошондо, Аллахка, Анын Расулуна ﷺ жана исламий жашоо образына берилгендик ишке ашып, куфрдан жана анын бардык көрүнүштөрүнөн жүз үйрүүгө мүмкүн болот. Башкача айтканда, бул үчүн исламий башкарууну эңсеп турган үмөттү бириктире турган, ошондой эле, анын мүмкүнчүлүктөрүн жана эсепсиз кен байлыктарын сактай турган рошид Халифалыкты орнотуу зарыл. Анын жайылышына эч ким тоскоолдук кыла албай турган жана Американын үстөмдүгүнө чекит коё турган жалгыз долбоор – бул Исламий Халифалык мамлекетин орнотуу.

Американы аскердик жактан жеңе алган Ооганстан Исламий Халифалыкты тикелөө менен Америка жана дүйнө мамлекеттери үстүнөн бүтүндөй жеңишке жетиши керек. Америка Ооганстандагы аскердик согуштан жеңилип, качып кеткенден кийин, биз исламий үмөт Американы саясий, экономикалык, фикирий жана кыйматтар (баалуулуктар) согушунда дагы жеңишибиз зарыл. Бул согуштарда дүйнө мамлекеттери Америкага тең келе алышаганы менен, Халифалык мамлекети үчүн Американы жеңүү эч кандай оорчулук жаратпайт. Анткени, Ислам мабдасы турмуштун бардык тармагында Американын мабдасынан күчтүү! Ооганстан жетекчилери биздин жогоруда айткандарыбызды терең түшүнүшүп, өздөрүнүн мойнундагы Аллахтын акысын аткаруулары зарыл. Башкача айтканда, Ооганстанда жана бүтүндөй мусулман өлкөлөрүндө рошид Халифалыкты орнотуу менен динди тургузуулары важиб.

Сөз соңунда, рошид Халифалыктын тикелениши менен жер бетинде Ислам түзүмү орнотулушу тууралуу Расулунуллахтын ﷺ башаратын эстетип өтмөкчүбүз. Расулунуллах ﷺ өз хадисинде айтат:

«مَنْ تَكُونُ خِلَافَةً عَلَيَّ مِنْهَا جِ النَّبِيُّ»

«Андан кийин пайгамбарлык минхажындагы Халифалык болот». (Ахмад риваяты)

Мына ушул жолдо аракет кылгандарга сүйүнчү болсун! Акыйкатта, мындан өткөн сыймыктуу иш жок! Оо Аллахым, бизди Өзүңө итаат кылуучулардан кылгын! Аллахым бизди кыямат күнүндө Өзүңө жакын турган кишилерден кылгын! Аллахумма аамиин! □

**УММАТТЫН БИЙЛИГИН КАЙТАРУУ ЗАЛИМ РЕЖИМДЕРДИ
КУЛАТУУ ЖАНА ХАЛИФАЛЫК МАМЛЕКЕТИН ОРНОТУУ
МЕНЕН ИШКЕ АШАТ (2)
(ИЛМАНИЙ РЕЖИМДЕР ЖАНА ЖАСАЛМА БИЙЛИК)**

Насир Вахан ал-Лахабий – Яман

Жүз жылдан ашык убакыттан бери Уммат колонизатор кафир тарбиялап өстүргөн тогуттардын өкүмдарлыгы астында азапталууда. Алар Умматты куфр, адашуу, зулум, бузукулук жана зулумдук менен башкарышууда. Бул режимдер нашарый жол менен өкүм жүргүзүшүүдө. Аларда «Кожоюндук шариятка жана бийлик Умматка таандык» деген эреже негизинде шарый сыфат жок. Демек, бул жасалма, легитимсиз бийлик. Себеби, өкүмдарды илманийлик жана либерализм негизинде башкарышы үчүн дайындоо – бул куфр.

Рувайбизаларды дайындоо жана жасалма бийликти пайда кылуунун айлакер ыкмалары:

1 – Колонизатор кафир жүз жылдан бери өзүнүн максаттарын, фитналарын жана кылмыштуу пландарын жүзөгө чыгаруу үчүн мусулман өлкөлөрүн башкарган залим өкүмдарларды дайындап келүүдө...

2 – Бул өкүмдарларды коргоп, аларды каражат, курал-жарак менен колдоп-кубаттап келди. Мында өкүмдарлардын ыңкылап аркылуу, же мурас аркылуу, же шайлоолорду жасалмалаштыруу аркылуу бийликке келишинин айырмасы жок...

3 – Өкүмдарга батыл негизиндеги т.а. Аллахтын бийлигине эмес, элдин бийлигине негизделген бийликти берген демократиялык шайлоолорду өткөрүү. Бул шайлоолордо талапкерлерге бузгунчулук жана адилетсиздик сыяктуу Исламга тескери иштер шарт кылынат. Алардын саясий программалары куфрга негизделет...

4 – Колонизатор кафир өзү дайындаган бийлик аркылуу илманий конституция жана адам ойлоп тапкан мызамдардан турган өзүнүн мыйзамдуулук максаттарын мажбурлап киргизди. О.э. мамлекеттин экономикасын эркин базар экономикасына негиздеген экономикага байланыштуу кылган, аны түрдүү келишим жана риба карыздарга байлаган экономикалык саясатты да колдонду. Мындан тышкары, өзүнүн сакафий саясатын колдонуп, аны институт жана университеттерде окутту о.э. укук жана мыйзам чыгарууда үлгүгө айлантты. Кийин түрдүү уюмдар, конференциялар, изилдөөлөр

жана Батыш изилдөө борборлору үчүн мамлекет эшигин ачып берди...

Колонизатор мусулмандарды башкарып жаткан өкүмдарлардын саясатын төмөнкүдөй белгиледи:

1 – Өкүмдар колонизатор кафирдин фикирлери менен өкүм жүргүзөт жана анын саясаты боюнча жүрөт. Антпесе, бул малай согуш жолу менен (Ирак), же ыңкылап аркылуу (Мисир), же өлтүрүү аркылуу (Яман) же башка ыкмалар менен алынып салынат.

2 – Умнатты ойгонуу себептерине жакындаштырбоо. О.э. аны бардык тармактарда артта калтыруу, кубат, өнүгүү жана технология жагынан төмөн абалга салуу.

3 – Өкүмдарларды саясатта, иш-аракетте, план жана дастандарды түзүүдө колонизаторго кайрылууга мажбурлоо. Бул абал саясат, экономика, аскерий иштер, айыл чарба, өндүрүш, кызмат көрсөтүүлөр, медицина, таалим саясаты же башкада болушунун айырмасы жок.

4 – Мамлекеттин байлыктарын жана мүмкүнчүлүктөрүн стратегиялык кызматташтык, келишим, бүтүмдөр деп атап колонизаторго тапшыруу. О.э. мамлекет жана адамдарды жардамдар жана карыздар акысына күрөөгө коюу.

5 – Малай өкүмдар колонизатордун мамлекеттин сыртындагы план жана фитналарын ишке ашыруу үчүн прокси согуштарды (башка мамлекеттин колу аркылуу согушуу) алып барышы. Бул нерсе Аль-Саудду Яманга, Сирия жана Иракка каршы аракеттендиргенде, же Иранды Сирияга, Иракка, Яманга жана Ливанга каршы аракеттендиргенде, же Британия Эмираттарды Ямандын түштүгүнө каршы аракеттендиргенде, же Түркия жана малай Эрдоганды Сирияга, Иракка жана Ливияга каршы аракеттендиргенде ачык көрүндү.

6 – Мубарек Фалестин жеринде яхудий вужудунун тынчтыгын жана коопсуздугун сактоо. О.э. малай өкүмдарларды яхудий вужуду менен алакаларды нормалдаштырууга мажбурлоо, Умнат ыйык жерди азат кылуу үчүн жихад кылышына жол бербөө жана Умнатты «Куддус күнү» сыяктуу ураандар менен чалгытуу. Муну менен Умнат Фалестинди баскынчы сионисттердин ыпластыктарынан тазалоо үчүн жихад кылуудан чалгыйт.

Мусулмандардын бийлиги кайра тикеленишине тоскоолдук кылган айлакер ыкмалар:

Умнат өз бийлигин кайра тикелөө үчүн түрдүү жол жана ыкмалардан пайдаланды. Бирок, ар ирет түрдүү себептерден улам ийгиликсиздикке учурады. Алардын айрымдарын айтып өтөбүз:

Биринчиден: Колонизатор кафир Умнаттын бийлиги кайра тикелениши өтө кооптуу экенин түшүндү. Ошондуктан, колонизатор кафир сыртынан Исламды, түпкүлүгүндө илманийликти ураан кылып көтөргөн, кафирлерге каршы маалымат согушун алып барып мусулмандардын туйгуларына таасир кылган малайлар аркылуу бул ишти ийгиликсиздикке учуратуу үчүн аракет кылды. Бул нерсе (Америка жана Иран), (Америка жана Түркия), (Америка жана Хусийлер жамааты) ортосундагы окуяларда байкалды. Мисалы, Хусийлер «Америкага өлүм» деген ураанды көтөрсө да же Америка аны «террористтик жамааттардын» сабына кошсо да, аны колдоп-кубаттайт. Бул болсо согуш майдандарында, жүрүштөрдө, маалымат иштеринде жана кайрылууларда адамдардын Хусийлерге кошулушуна жардам берет. Себеби, Америка аны күнү-түнү душман деп жарыялайт. Бул Умнаттан бийликти тартып алуу ыкмаларынын бири.

Экинчиден: Козголоңдордун ичине кирип, аны уурдоо жана багытын буруу о.э. 2011-жылдагы козголоңдордо болгондой өзгөртүү толкунун тизгиндөө. Кийин каршы козголоң аталышында мамлекетти программалаштырылган ойрондулук жана зомбулукка салуу үчүн план түзүү...

Үчүнчүдөн: Калыс жана аң-сезимдүү о.э. саясий жана фикирий өзгөртүүнүн тарапкери болгон жамааттарды жаманантты кылып көрсөтүү кампаниялары, маалымат чабуулу, тыюу салуу, тосуу, адамдарды алардан коркутуу, камакка алуу, азаптоо, ал тургай өлтүрүү аркылуу согушуу...

Төртүнчүдөн: Өзгөртүүгө чакырып жаткан партия, жамаат жана топторду чет элдеги өкүлдөрү жана ичкеридеги малай жетекчилери аркылуу же жүрөгү алсыздарды тартуу үчүн акча сунуштоо аркылуу кафир мамлекеттерге жана алардын тыңчыларына байлоо...

Бешинчиден: Умнатты пайдасыз чыр-чатактар менен чалгытуу о.э. Умнат перзенттери Ислам душмандарына кызмат кылган максат жана идеялар жолунда курман болушу үчүн аларды тайпачылык согуштар менен алек кылуу.

Алтынчыдан: Малайларды тышкы жардам жана ички күч о.э. маалымат каражаттары аркылуу орнотуу.

Жетинчиден: Кубат булактарын көзөмөлдөө жана чыныгы өзгөртүүгө аракет кылып жаткан жамааттарды колдоп-кубаттоого жол бербөө.

Сегизинчи: Мусулмандарды бийлигиңер өз колуңарда жана демократиялык шайлоо бийлигиңерди кайтарып алып берет деп алдоо...

Рошид Халифалык жана Умнат бийлигин кайра тикелөө:

Албетте, режимдерди кулатуу жана Умнат бийлигин кайра тикелөө – шарый милдеттердин эң маанилүүсү. Бирок, бул важиб милдетти Мухаммад ﷺга түшүрүлгөн вахийден алынган туура минхаж жана идея ээси болгон жамаат гана жүзөгө чыгарышы мүмкүн. Бул жамаат исламий жашоону кайрадан баштоо жөнүндө фикирлейт жана ушул максатка карай аракет кылат. О.э. Умнат бийлиги жүзөгө чыга турган Халифалык мамлекетин тикелөө аркылуу Аллах түшүргөн өкүмдөр менен өкүм жүргүзүүгө умтулат. Бул жерде биз үчүн маанилүүсү – Умнатка өз бийлигин бере турган хукм жана өлчөөлөр. Анткени, биз Умнат аракет кыла турган, кайра ийгиликсиздикке түшпөй турган дастурду ушул өлчөөлөр негизинде түзөбүз.

Умнат турмуштун бардык тармактарында Ислам мыйзамдарын толук колдонуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу үчүн Хизб-ут-Тахрир тарабынан кабыл алынган шарият эрежелерин жана өкүмдөрүн сунуштайбыз:

Биринчи: Умнат халифаны дайындайт:

Бийлик, жогоруда айтып өткөнүбүздөй, Ислам тарабынан Умнатка берилген. Бул жөнүндө шейх Такийюддин Набаханий рохимахуллах мындай дейт: «Шарий бийликти Умнатка берди, ал эми халифа дайындоону бардык мусулманга берди. Бул ишти өзүнчө топ же жамаат кылбайт. Демек, халифага байъат берүү бардык мусулмандарга фарз. Имам Муслим Абдуллах ибн Умардан риваят кылат. Расуллалах ﷺ айтты:

«... وَمَنْ مَاتَ وَلَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً»

«... Мойнунда байъаты жок абалда өлгөн киши жахилият өлүмү менен өлүптүр». Ошондуктан, бир ахли хал вал акд гана халифа дайындоого акылуу эмес, же бул ишти белгилүү бир адамдар гана ишке ашырбайт. Бул, бардык мусулмандардын, ырас мусулман болушса, ал тургай, фажир жана мунафыктардын да акысы. Себеби, нусус умумий болуп, аны хостогон нерсе келбеген». Шейх кошумчалап айтат: «Эгер, Халифанын сыфаттарына ээ

болгон бир нече адам чогулуп калса, алардын арасынан көпчүлүк адамдар байъат кылганы халифа болот жана ошондон кийин каршы чыккан киши багий болот». Шейх дагы айтат: «Бардык мусулмандарга халифа дайындоодо өз укуктарынан пайдаланышы үчүн мүмкүнчүлүк жаратылып берилиши шарт. Алар бул укугунан пайдаланышабы же жокпу, айырмасыз, ар бир мусулманга толук мүмкүнчүлүк берилип, халифаны дайындоо укугуна ээ болушу керек. Себеби, Аллах Таала тарабынан жүктөлгөн милдет – халифанын дайындалышын бардык мусулмандар аткарышы эмес, мусулмандардын ыраазылыгы менен ишке ашырылышы...

Халифа дайындай тургандардын анык саны талап кылынбайт, халифага байъат кылган ар кандай сан этибарлуу. Маанилүүсү, мусулмандардын ыраазылыгы жана байъатка ылайык ага итаат кылышы. Дайындалган халифа бардык мусулмандар үчүн халифа болот. Ал тургай, болгону беш киши дайындаган болсо да, ал шарый түрдө халифа болот. Себеби, алар халифаны дайындоого келишишти жана ыраазылык сүкүт сактоо менен, итаат кылууга шашылуу менен жүзөгө чыгат... Ал эми, эгер бардык мусулмандардын ыраазылыгы жүзөгө чыкпаса, халифа дайындоо жараяны ишке ашпаган болот. Бирок, бир жамаат аны дайындаса жана бардык мусулмандар же алардын көпчүлүгү ушуга ыраазы болсо, халифа дайындоо аяктаган болот. Бул жамааттын санынын мааниси жок.... Ушуга ылайык, ахли хал вал акддын байъаты менен эле халифа дайындоо жыйынтыкталбайт. Халифаны дайындоо шарый болушу үчүн алардын байъаты шарт эмес. Балким, ахли вал акддын байъаты мусулмандардын ушул байъатка ыраазылыгына далалат кылуучу белгилерден. Себеби, ахли хал вал акд мусулмандарды айгинелеген кишилер. Мусулмандардын халифага байъат кылууга ыраазы экенин көрсөтө турган ар кандай белги менен халифа дайындоо жыйынтыкталат жана анын дайындалышы шарый дайындоо болот. Ушуга ылайык, шарый хукм – алардын дайындалышы аркылуу мусулмандардын ыраазылыгы жүзөгө чыга турган жамаат халифаны дайындашы керек. Мында ыраазылык белгиси эмне менен жүзөгө чыгышынын айырмасы жок. Т.а. байъат кылуучулардын көпчүлүгү ахли хал вал акд болобу, же мусулмандарды көбүрөөк туюнткан кишилер болобу, же мусулмандар алардын байъатына сүкүт кылышабы, же ушул байъатка ылайык итаатка шашылышабы, мунун айырмасы жок... Дайындоочулар албетте ахли хал вал акд болушу о.э.

алардын саны беш, же беш жүз, же андан аз, же көп болушу шарый хукм эмес. О.э. алар борбор же регион калкы болушу шарый хукм эмес. Балким, шарый хукм алардын байъаты аркылуу мусулмандардын ыраазылыгы жүзөгө чыгышы жана бул ар кандай белгилер менен болушу о.э. аларга өз фикирлерин айтышына мүмкүнчүлүк жаратылышы».

Экинчи: халифа Умнат өкүлү:

Бул туурасында Хизб-ут-Тахрирдин негиздөөчүсү шейх Такийюддин Набаханий мындай дейт: «Халифа – башкарууда жана бийликте о.э. шарый өкүмдөрдү аткарууда Умнаттын өкүлү. Анын мааниси төмөнкүдөй: Ислам башкарууну жана бийликти Умнатка берди, Умнат болсо бул ишти жүзөгө чыгарууну өз өкүлүнө тапшырат. Аллах Таала Умнатка шарый өкүмдөрдүн баарын аткарууну буюрган. Халифаны мусулмандар дайындаган соң, демек, ал башкаруу жана бийликте о.э. шарият өкүмдөрүн аткарууда Умнаттын өкүлү болуп эсептелет. Ошондуктан, ал Умнат байъат кылса гана халифа болот. Умнаттын байъат бериши аны Умнаттын өкүлү кылат. Ушул байъат аркылуу Халифага айланышы ага бийликти берет жана Умнатка ага итаат кылышы важиб болот. Умнат ичиндеги ахли хал вал акд ыраазылык жана ыхтыяр менен шарый инъикад байъатын берсе гана, адам мусулмандардын иштерин башкара турган халифага айланат».

Үчүнчү: Халифалык келишимин түзүүдө Умнаттын ыраазылыгы шарт:

Шейх Такийюддин Набаханий бул туурасында мындай дейт: «Халифалык – ыхтыяр жана ыраазылык келишими. Себеби, ал итаат кылынуу укугуна ээ болгон башчыга итаат кылууга болгон байъат. Ошондуктан, анда байъат кылынуучунун да, байъат кылуучулардын да ыраазылыгы болушу керек... О.э. адамдардан мажбурлоо жана зордоо жолу менен байъат алуу жаиз эмес. Себеби, Халифалык мажбурлоого тескери болгону үчүн о.э. ал ыраазылык жана ыхтыяр менен ишке ашпаганы үчүн бул келишим дурус болбойт. Түпкүлүгүндө, ар кандай келишимде мажбурлоо жана зордоо жарабайт... Ушундан көрүнүп тургандай, мусулмандар аны дайындамайынча, эч ким халифа болбойт». Шейх баса белгилеп айтат: «Халифалык – ыхтыяр жана ыраазылык келишими, ошондуктан, аны кабыл алууга эч бир киши мажбурланбайт жана эч бир киши ага дайындала турган кишини тандоого мажбур эмес». Дагы айтат: «Мусулмандар аны дайындаганга чейин эч ким халифа

болбойт жана Исламдагы ар кандай келишим сыяктуу, Халифалык мыйзамдуу жол менен түзүлбөгөн болсо, эч ким Халифалык укугуна ээ болбойт».

Төртүнчү: Халифалык мурас жана валиахддык аркылуу дайындалбайт:

Хизб-ут-Тахрир бир нече китептеринде бул жөнүндө мындай дейт: «Халифалык мурас жана валиахддык аркылуу дайындалбайт. Себеби, ал мусулмандар менен халифа ортосундагы келишим болуп, анда мусулмандар тарабынан байъат болушу о.э. байъат кылынып жаткан адамдын ыраазылыгы шарт. Мурас же валиахддыкта бул нерсе болбойт. Ошондуктан, Халифалык бул жол менен дайындалбайт. Ушуга ылайык, бир халифа өзүнөн кийинки башка халифаны мурас жолу аркылуу дайындоо менен Халифалык келишими байланбайт. Себеби, мында ал келишим түзүү акысына ээ эмес. Халифалык халифа үчүн эмес, мусулмандар үчүн. Мусулмандар өздөрү каалаган киши менен Халифалык келишимин түзүшөт. Халифа башкасына. Халифалыкты мурас калтыруу дурус эмес. Себеби, бул өзү ээ болбогон нерсени берүү, өзү ээ болбогон нерсени берүү болсо шаръий түрдө жаиз эмес... Ал эми, Абу Бакрдын Умарды халифа кылып дайындашы жана Умардын алты кишини халифа кылып дайындашы о.э. мусулмандар муну инкар кылбай сүкүт сактаганына келсек, алардын сүкүт кылышы ижма болгон. Бул Халифалыкты мурас кылып калтыруу жаиздигине далил болбойт. Себеби, Абу Бакр халифаны мурас кылып калтырган жок, мусулмандарга ким халифа болушу жөнүндө кеңеш салды о.э. Умар жана Алинин талапкерлигин койду. Мусулмандардын көпчүлүгү Абу Бакрдын тирүү кезинде Умарды ыктыяр кылышты. Абу Бакр дүйнөдөн өткөндөн кийин адамдар Умарга байъат беришти. Мына ошондо гана Умар халифага айланды. Бирок, байъаттан мурда Умар халифа да болгон жок жана ага Халифалык келишими да байланбады. Бул иш Абу Бакрдын талапкерлик көрсөтүшү жана мусулмандардын ыктыяры менен болгон жок. Балким, Халифалык келишими ага байланып, адамдар ага ыраазы болушкандан кийин халифа болду». Шейх кошумчалап айтат: «Валиахддык Ислам түзүмүндө мункар иш жана Исламга бүтүндөй тескери деп эсептелет. Себеби, бийлик халифаныкы эмес, тескерисинче, Умматтыкы. Эгер, халифа Уммат менен калып, анын өкүлү катары бийликте турса, аны башка бирөөгө берүү кантип жаиз болот? Абу Бакрдын Умарга карата иши

валиахддык эмес. Бул халифа тирүү кезинде Умнат халифаны тандашы болгон. Бирок, халифа көзү өткөндөн кийин халифага байъат кылынган... Муавия өз уулу Язидди халифа кылышы болсо Ислам түзүмүнө тескери болгон».

Шейх айтат: «Халифа өз уулуна Халифалыкты мурас кылып калтыруу менен уул атасынан кийин халифа болуп калбаган. Атасынын өлүмүнөн кийин адамдардан инъикад жана моюн сунуу байъаты аркылуу жаңы байъат алынган. Мындан тышкары, кээде байъат жаман колдонулуп, ыраазылык жана ыхтыяр менен эмес, мажбурлоо аркылуу алынган. Бирок, Ислам мамлекетинин көпчүлүк доорунда жана ар кандай абалда да халифа дайындоонун жолу байъат болуп келген. О.э. Халифалык мурас же валиахддык менен эмес, байъат аркылуу дайындалган».

Шейх башка жайда муну кеңири түшүндүрүп, мындай дейт: «Абу Бакрдын оорусу күчөп, ал өлүмү жакындашканын сезгенде, адамдарды чогултуп, алар менен кеңешип, мындай деди: «Кандай абалда экенимди көрүп турасыңар. Мен жакында өлөрүм жөнүндө күмөндөнүп жатамын. Демек, мага берген байъатыңардын жана ортобуздагы келишимдин убагы бүттү. Өз ишиңер өзүңөргө, каалаган кишиңерди өзүңөргө амир кылып дайындагыла. Менден кийин ихтилаф кылганыңарга караганда менин тирүүлүгүмдө өзүңөргө амир дайындашыңар абзелирээк». Адамдар Абу Бакрдын ордуна халифа тандоо жөнүндө келише албай, анын өзүнө кайрылышты. Алар сурашты: «Оо, Расулуллахтын халифасы, сиз эмне десеңиз ошол». Абу Бакр: «Кийин каршы чыкпайсыңарбы?», деди. Алар: «Жок», - деп жооп беришти. Абу Бакр: «Ыраазы болобуз деп убада бересиңерби?», - дегенде, адамдар: «Ооба», - деп жооп беришти. Абу Бакр: «Андай болсо, мага мөөнөт бергиле ойлонуп көрөйүн», - деди.

Абу Бакр таасирдүү сахабалар менен жашыруун кеңешти, анын фикери Умарга токтолгондон кийин, бул жөнүндө адамдар менен ашкере кеңешти. Ошондо ал адамдарга минтип кайрылды: «Мен халифа кылып калтыра турган кишиге ыраазысыңарбы? Мен болгон күчүмдү жана мүмкүнчүлүгүмдү ишке салдым жана менин тандоом жакын тууганым болбогон кишиге токтоду», - деди. Адамдар: «Ооба, биз макулбуз», - дешти. Абу Бакр сөзүн улантты: «Мен силерге Умар ибн Хаттабды дайындадым, ага кулак салгыла жана итаат кылгыла». Адамдар: «Уктук жана моюн сунабыз», - дешти... Кийин Умарга толук байъат беришти... Мечитте

мусулмандар Умар ибн Хаттабга берген байъат ага Халифалыкты дайындаган байъат болду жана мусулмандар ага итаат кылышы важиб болду. Ал эми, Абу Бакрдын Умарды дайындашы аны Халифалыкка талапкер кылып көрсөтүшүнөн башка нерсе эмес эле. Бирок, муну менен ал халифа болуп дайындалбады жана ага итаат кылуу важиб да болбоду. Балким, бир мусулманды талапкер кылып көрсөтүү гана болду, мусулмандар болсо байъат кылышы важиб эле.

Бул жерде эске салуу зарыл болгон дагы бир нерсе Устаз Ахмад Касастын Ахмад Катибге айткан сөзү, ал мындай деген: «Залим өкүмдарга итаат кылуу дегени күнөөдө ага шерик болуу же ал буюруп жаткан күнөөлөрдү аткаруу дегени эмес. Балким, бул шариятка ылайык буйруктарына моюн сунуу дегени. О.э. бул аны мухасаба кылбоо о.э. анын буйрук жана кайтарууларына сүкүт сактоо дегени эмес, балким, аны мухасаба кылуу важиб болуп кала берет. Себеби, Расуллалах ﷺ мухасабаны жихад деп түшүндүргөн жана ушул жолдо дүйнөдөн өткөн кишини шейиттердин саййиди деп сыфаттаган. Демек, бул Аллах Тааланын адилет жөнүндөгү буйругуна тескери эмес.

Китептерибизде көрсөтүлгөндөй, Ислам малекетинин ар бир жараны эгер зулумду көрсө, махкаматул мазалимде халифа менен соттошушу мүмкүн. Мындай абалда халифа махкаматул мазалим үстүнөн өкүмдарлык кыла албайт. Эгер, халифанын зулumu чегине жетсе, махкаматул мазалим аны иштен бошотуп жибере алат. Себеби, халифа мындай убакта махкаматул мазалимдин хукму астында болот.

Залим өкүмдарга бүтүндөй итаат кылуу керек деген сөз Исам мамлекетинде тартипсиздиктер жана козголоңдун уланышына алып келет. Себеби, зулумду анык белгилөө баарынын мүмкүнчүлүгүндө болгон оңой иш эмес жана бул алардын арасында келишип алына турган маселе да эмес. Өкүмдарлар да башкалар сыяктуу күнөөдөн таза эмес деген этибарда болсок, мына ошондо алардан маал-маалы менен жаңылыштык же зулум болушу күтүлөт. Өзүңөр ойлоп көргүлө, эгер биз ар бир жаранга өкүмдардын катасына же зулumuна каршы козголоң кылышына урухсат берсек эмне болот? Мен силерди өкүмдар «күнөөсүз» болот деген «назарияны» инкар кылат деп билем. Силер китептериңерде айткан демократиялык режимдер да адамдарга мыйзамдар, буйруктар жана расмий токтомдорду бузуу укугун о.э.

өкүмдар мыйзамды бузган же зулум кылган убакытта аларга каршы козголоң кылуу жана курал көтөрүү укугун бербейт».

Хизб Халифалыкты Умавийлер доорунда башталган залим формада кайра тикелемекчи эмес. Балким, ал Халифалыкты Ислам белгилеген таризде кайра тикелемекчи. Расулунуллах ﷺдин Мединадагы турмушу Халифалыктын амалий колдонулушу болду, ал кишиден кийин рошид халифалар аны бекем кармашты. Халифалык тарыхий окуя эмес, ал шарый далилдер далалат кылган шарый хукм.

Ахмад Касас баса белгилешинче, Хизб залимдиктин вакиълигинен, бийликти басып алуу Умавийлер доорунун башында жүз бергенинен жана анын чоң коркунучунан кабардар. Ал айтат: «Экөөбүз келише албай жаткан нерсе башкаруу түзүмүнүн тафсилаттарында эмес, ал тургай, бул келишпестиктер бар болсо да. Балким, чыныгы келишпестик фикирлөө ыкмасында. Себеби, Хизб шарый далилдерди алардан башкаруу түзүмүнө байланыштуу өкүмдөрдү о.э. турмуш, коом жана мамлекет түзүмдөрүн алуу үчүн үйрөнөт.

Исламды жаман колдонуудан тышкары, Ислам мамлекети жана Умнаттын кыйроого учурашынын дагы бир фактору бийликти басып алуу жана зулумдук эле. Бирок, Умнаттагы төмөндүк факторлору өтө кең, аны бул жаатта жалпылаштырып болбойт. Себеби, калктар өздүгүн өз сакафатынан, фикирлеринен жана колдонуп жаткан түзүмдөрүнөн алат. Эгер, алар ушул курамдык бөлүктөрүн өзгөртсө, өздүгүн өзгөртөт. Силер Умнаттын ойгонуу факторлорун Батыштан издесеңер, шыфа катары дабаа эмес, балким, оору сураган болосуңар. Себеби, демократия динди турмуштан бөлүү акыйдасына курулган Батыш коомун ойготуу факторлорунан болгон. Ал Батыштын ойгонушунун фактор болгону Исламий Умнаттын ойгонушуна да фактор болот дегени эмес. Себеби, демократия исламий акыйдага тескери, бул акыйдага турмуштагы фикирлер негизделет жана андан өзүнө таандык түзүмдөр келип чыгат. Демек, силер белгилүү бир өздүккө ээ болгон коомдун ойгонушуна өз салымын кошкон түзүмдү ушул коомдон башка жана өзүнө таандык өздүгүнө ээ болгон коомго көчүрсөңөр, бир кишиден кан алып, аны кан группасы туура келбей турган башка кишиге куюу ага күч жана саламаттык берүү ордуна, аны өлтүрүп койгон кишиге окшоп каласыңар».

Бешинчи: Халифалык аскерий ыңкылап аркылуу тикеленбейт:

Хизб-ут-Тахрир бийлик Умнаттыкы жана ал Имамды өзүнүн каалоо жана ыхтыяры менен шайлашы зарыл деп билгендиктен мажбурий басып алган же аскерий ыңкылап менен келген бийликти шарый деп тан албады. Хизб мындай дейт: «Эгер зордукчул чыгып, бийликти күч менен ээлеп алса жана өзүн мусулмандардын халифасымын деп жарыя кылса, муну менен халифа болуп калбайт. Себеби, ага мусулмандар тарабынан Халифалык дайындалбады. Эгер, ал мусулмандарды мажбурлап байъат алган болсо да халифа болбойт. Себеби, Халифалык мажбурлоо жолу менен дайындалбайт. Халифалык – ыраазылык жана ыктыярдуулук келишими. Ал мажбурлоо жана зордоо аркылуу болбойт. Халифалык ыраазылык жана ыхтыяр менен гана болот. Бирок, ушул зордукчул ага байъат берилсе мусулмандардын кызыкчылыгына болот, шарый өкүмдөр тикеленет деп адамдарды канааттандыра алса, адамдар канааттанып, ыраазы болушса, кийин ыраазылык жана ыхтыяр менен ага байъат беришсе, ошол убактан баштап ал халифага айланат. Ал тургай, башында бийликти зордоо жана күч менен алган болсо да. Бул жерде байъат пайда болушу о.э. ал ыраазылык жана ыхтыяр менен ишке ашышы шарт. Байъат алган киши аким болобу же султан болобу, айырмасы жок».

Хизб-ут-Тахрир кошумчалап айтат: «Мусулмандардын Халифалык мамлекети жана халифасы болбосо о.э. бүгүнкүдөй аларга куфр түзүмдөрү жана өкүмдөрү колдонулса, ошондо мусулмандар, же алардан бир жамаат, же күч-кубат ээлери мусулмандардын бир өлкөсүндө же бир нечесинде бийликти колго алып, исламий жашоону кайра баштоо жана Аллах түшүргөн өкүмдөр менен өкүм жүргүзүүнү каалап куфр түзүмдөрү жана өкүмдөрү менен өкүм жүргүзүп жаткан өкүмдарды кулатса, бийликти ээлеген кишилер мусулмандар ичинен башкаруу жана бийликке ылайык келген, халифанын инъикад шарттарына ээ кишини Халифалыкка талапкер кылып көрсөтүшү, ушул өлкөдөгү ахли хал вал акд чогулуп адамдардан ошол талапкерлиги коюлган адамга байъат кылууларын талап кылуулары керек. Ахли хал вал акд Аллахтын китеби жана Расулунун сүннөтү негизинде ыраазылык жана ыхтыяр менен ага байъат беришсе, ал ушул байъат менен халифага айланат. Кийин ушул өлкөдөгү

мусулмандар ага итаат байъатын беришет. Ошондо халифа тезинен Исламды колдонот. Ушул аркылуу Исламий Халифалык турмушка кайтат о.э. Ислам өкүмдөрү жана түзүмдөрү барлыкка кайтат. О.э. ушул өлкө Ислам диярына (өлкөсүнө) айланат».

Хизб бийликти күч менен басып алууну катъиян четке кагат. Хизб айтат: «Халифалык башка келишимдер сыяктуу ыраазылык жана ыхтыярдуулук келишими. Ал эки келишим түзүүчүнүн ортосунда болот, бири Умнат, экинчиси аким же халифа. Ал башкаруу туурасындагы келишим болуп, эки келишим түзүүчүнүн бири болбосо, келишим бекер болот жана башка батыл келишимдер сыяктуу батыл болот. Мындай абалда өкүмдар бийликти басып алган болот жана ага бийликти басып алуучуга жасалган мамиле жасалат».

Хизб-ут-Тахрир мусулмандардын байъатысыз жана ыхтыярысыз бийликти басып алып, Ислам менен өкүм жүргүзгөнгө каршы чыгуу важибби деген суроону ортого салды. Хизб залим өкүмдарга итаат жана сабыр кылууну осуят кылган айрым уламалардын фикирлерин келтирди. Бирок, Хизб ошол фикирлерди үйрөнүп, бир нече маселелерди бириктирди. Мисалы, залим аким, зордукчул имам жана зордукчул султан бир маселеге т.а. бийликти талашууга тиешелүү. Бул туурасында ушул уламалар аларга итаат кылуу важиб дешкен, ал тургай, зулум кылышса да, өкүмдарга итаат кылуу важибдиги жөнүндөгү хадистерди далил кылышкан. Мисалы, ушул хадис Хузайфа ибн Ямандын:

«تَسْمَعُ وَتَطِيعُ لِلْأَمِيرِ، وَإِنْ ضَرَبَ ظَهْرَكَ، وَأَخَذَ مَالَكَ، فَاسْمَعْ وَأَطِعْ»

«Амирге итаат кыл жана кулак сал. Эгер сабалып, малың тартып алынса да кулак сал жана моюн сун», деген хадиси. (Муслим риваяты). Буга каршы түрдө айрым уламалар маъруфка буйруу жана мункардан кайтаруу жөнүндө Китеп жана сүннөттөн далил келтиришкен. Биринчи уламалар хадистер амманы хостоочу деп айтышты, башкача айтканда, «бул хадистер амманы хостойт жана өкүмдардан башкасын камтыйт, өкүмдар андан сырткары» дешти. Алар: «Султан зордукчул өкүмдардан башка, себеби, зордукчул өкүмдар жөнүндөгү далилдер амма (жалпы) болуп, өкүмдарга итаат кылуу жөнүндөгү далилдер хос болуп келген. Булар ушул амманы хостойт, башкача айтканда, булар аммадан сырткары. Зордукчул өкүмдар жөнүндөгү хукмду султанга колдонуп болбойт», - дешти көрдү. Алар Расуллуллах ﷺ Хузайфа ибн Ямандын:

«يَكُونُ بَعْدِي أُمَّةٌ لَا يَهْتَدُونَ بِهَدَايَ، وَلَا يَسْتَنُونَ بِسُنَّتِي، وَسَيَقُومُ فِيهِمْ رَجَالٌ قُلُوبُهُمْ
قُلُوبُ الشَّيَاطِينِ فِي جُثْمَانِ إِنْسٍ. قَالَ: قُلْتُ: كَيْفَ أَصْنَعُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ أَدْرَكْتُ ذَلِكَ؟
قَالَ: تَسْمَعُ وَتَطِيعُ لِلْأَمِيرِ، وَإِنْ ضَرَبَ ظَهْرَكَ، وَأُخِذَ مَالُكَ، فَاسْمَعْ وَأَطِعْ»

«Менден кийин менин хидаятыма баспай турган жана сүннөтүмдү кармабай турган имамдар болот. Алардын ичинде ушундай кишилер болот, дили шайтандын дили, денеси болсо, адам болот». Ошондо мен: «Оо, Аллахтын Расулу, ошол күнгө жетсем эмне кылууну буюрасыз?», - дедим. Расулуллах ﷺ айтты: «Амирге кулак салып итаат кыласың, эгер сабалып, малың тартып алынса да кулак сал жана моюң сун», деген хадисин далил кылышты. Бул хадис зордучул жөнүндөгү умумий далилдерди хостоочу экенин жана мындан өкүмдар сырткары экенин о.э. ага зордукчул хукму түшпөшүн билди. Мунун далили Шавканийдин айткан ушул риваяты: «Ибн Мунзир Шафиийден риваят кылат: Кимдин мал-мүлкүнө, махрамына жана өмүрүнө кол салынса, ага каршы согушуу важиб болот. Мындай абалда андан өч да алынбайт, кун да төлөбөйт жана каффарат да бербейт. Ибн Мунзир айтат: Илим калкынын фикери ушул, мына ушул айтылгандарга зулум жолу менен кол салынса киши өзүн коргойт. Бирок, мухаддистердин ижмасы боюнча, зулумуна сабыр кылууга жана каршы чыкпоого буйруган хадистерде келген султан мындан сырткары». Демек, бул маселе зордукчулук жөнүндө болгон соң, өкүмдарды мындан сырткары кылышканына далил.

Ал тургай, Хизб-ут-Тахрир ушул хадистерди моюнга алып, алар Китеп жана сүннөттө келген умумду хостошуна ишенген болсо да, бирок, ал өкүмдардын бийликте турган учурда кылган зулumu менен башында эле бийликти зомбулук менен басып алган өкүмдарды айырмалады. Хизб мындай дейт: «Өкүмдарды истисна кылган хос далилдер шаръий түрдө аким болуп турган өкүмдардын абалына тиешелүү. Ал эми, бийликти басып алуучу адам кылмышка барган убакта (бийликти басып алууда) өкүмдар эмес, катардагы адам эле. Бийликти басып алгандан кийин өкүмдарга айланат, ошондуктан, хадистер ага түшпөйт. Себеби, ал кылмышты өкүмдар болордон мурда жасады. Ошондуктан, ага залым имамдарга сабыр кылуу важибдиги жөнүндөгү хадистер туура келбейт. Балким, ага күч менен басып алган зордукчулдун хукму түшөт жана истисна хукмуна туура келбейт. Ошондуктан, ага Умматтан бийликти

тартып алган зордукчулдук хукму колдонулат жана мындан башка сөз сыйбайт».

Хизб-ут-Тахрир зордукчул тарап тартып алган нерсесин ээсине кайтаруу жана ага каршы катаал жаза колдонуу важибдигин о.э. анын тартып алуусуна тоскоолдук кылуу, ал тургай, өлүмүнө алып келсе да ага каршы кылыч көтөрүп согушуу жаиздигин кабыл алды. Хизб буга Саиб ибн Язид атасынан, ал болсо Расуллаллах ﷺ дан риваят кылган хадисти далил кылды. Расуллаллах ﷺ айтат:

«لَا يَأْخُذَنَّ أَحَدُكُمْ مَتَاعَ صَاحِبِهِ جَادًّا وَلَا لَاعِبًا، وَإِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ عَصَا صَاحِبِهِ فَلْيَرُدُّهَا

عَلَيْهِ»

«Силерден эч ким өз боордошунун нерсесин зомбулук менен тартып албасын, ким боордошунун нерсесин алган болсо, кайтарып берсин». Ахмад риваяты.

Хасан Самрадан риваят кылган хадисте Расуллаллах ﷺ айтат:

«عَلَى الْيَدِ مَا أَخَذْتَ حَتَّى تُؤَدِّيَهُ»

«Кол (зомбулук) менен тартып алган нерсени кайтарып берсин». Ибн Мажжа риваяты.

Ал эми, зордукчул тартып алган нерсесин кайтарышы жана зомбулуктан тосуу үчүн ага каршы кылыч менен согушуу далилине келсек, имам Муслим жана Ахмаддар риваят кылган хадисте Абу Хурайра мындай дейт: «Бир киши Расуллаллах ﷺ дын алдына келип:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ عُدِيَّ عَلَى مَالِي، قَالَ: فَأَنْشُدْ بِاللَّهِ، قَالَ فَإِنْ أَبَوْا عَلَيَّ، قَالَ: فَأَنْشُدْ بِاللَّهِ، قَالَ فَإِنْ أَبَوْا عَلَيَّ؟ قَالَ: فَأَنْشُدْ بِاللَّهِ. قَالَ فَإِنْ أَبَوْا عَلَيَّ، قَالَ: فَقَاتِلْ، فَإِنْ قُتِلْتَ فَفِي الْجَنَّةِ، وَإِنْ قَتَلْتَ فَفِي النَّارِ»

«Оо, Аллахтын Расулу, бир киши менин малымды тартып алуу үчүн келсе эмне кылайын», - деди. Расуллаллах ﷺ: «Ага малыңды бербе», - деди. Ал: «Эгер, мени менен алышсачы?», - деди. Ал: «Сен да уруш», - деди. Ал: «Ал мени өлтүрсө эмне болот?», - деди. Расуллаллах ﷺ: «Анда сен шейит болосуң», деди. Ал: «Эгер мен аны өлтүрсөмчү?», - деди. Расуллаллах ﷺ: «Ал тозокко кирет», - деди». Имам Муслим риваяты.

Башка риваятта: «Эй Аллахтын Расулу, бир киши мага кол салса, эмне кылайын?», - деди. Расуллаллах ﷺ: «Малыңды албастан кетишин айт», - деди. Ал: «Эгер, баш тартсачы?», - деди. Расуллаллах ﷺ: «Малыңды албастан кетишин айт», - деди. Ал дагы:

«Баш тартсачы?», - деди. Расуллуллах ﷺ: «Малыңды албастан кетишин айт», - деди. Ал: «Баш тартсачы?», - деди. Расуллуллах ﷺ:

«فَإِنْ قُتِلْتَ فِي الْحَيَّةِ، وَإِنْ قُتِلْتَ فِي النَّارِ»

«Эгер, өлтүрүлсөң бейиштесиң, эгер сен аны өлтүрсөң, ал тозокто», - деди». Насайй риваяты. Ушул хадисте ар кандай зомбулукка каршы согушуу жөнүндө катый далил бар. Себеби, анда «Эгер өлтүрүлсөң бейиштесиң, эгер сен аны өлтүрсөң ал тозокто» деп жатат.

Малды күч менен тартып алган зордукчулга каршы согушуу важибдигинен тоскон карина бар болсо да – себеби мал ээси зордукчулду кечириши мүмкүн – бирок, сахабалардын Язидге каршы согушканы карина болуп, бийликти күч менен басып алган зордукчулга каршы согушуу важиб болот.

Бийликти күч менен басып алган зордукчулдун хукму жана анын далилдери ушундай. Демек, кимде-ким Умматтын ыраазылыгысыз бийликти басып алса, ал зордукчул султан болуп эсептелет. Эгер, Уммат ыраазылык жана ыхтыяры менен ага байъат кылбаса, Умматтан бийлик тартып алынып, Умматка бийлиги кайтарып берилмейинче ага каршы кылыч көтөрүп согуш кылынат.

Хизб Исламда биринчи жолу бийликти күч менен тартып алуу кылмышына карата сахабалар карманган позицияны далил катары келтирди. Ал, Муавия өз уулу Язидге Халифалыкты мурас кылып калтырган, Язид бийликти колго алып, күч менен байъат алган кылмышы эле... Ошондо белгилүү сахабалар зордукчул султанга каршы козголушту. Ага сүкүт кылышпады жана ага каршы чыгышты... Баса бегилөө керек, сахабалар, өзгөчө Абдуллах ибн Зубайр, Хусайн ибн Али жана Медина калкы байъат бербөө жана сүкүт сактоо менен гана чектелишпеди. Алар Муавияга карата мындай кылышпаган элк. Алар кылычтарын көтөрүшүп, Язидге согуш жарыялашты.

Хизб сахабалардын Муавияга карата позициясына этибар каратты. Алар Муавия бийликти басып алганы үчүн ага каршы согушпады. Балким, ага ыраазы болбоо, сыңдоо менен гана чектелишти. Себеби, Муавия аким эле жана Язидге байъат кылдырган убакта да акимдик кызматында эле. Башкача айтканда, ушул кылмышты ишке ашырган убакта аким эле. Аким болсо ага итаат кылуу жөнүндө келген хадистерге ылайык умумий далилдерден истисна болот. Хузайфанын:

«تَسْمَعُ وَتَطِيعُ لِلْأَمِيرِ، وَإِنْ ضُرِبَ ظَهْرُكَ، وَأُخِذَ مَالُكَ، فَاسْمَعْ وَأَطِعْ»

«Кулак саласың. Эгер, сабалып, малың тартып алынса да кулак сал жана моюн сун» деген хадиси сыяктуу. Шарый өкүмдарга каршы жалгыз абалда гана т.а. андан ачык куфр (куфр бавах) көрүнсө гана согуш кылынат. Себеби, мына ушундай абал туурасында нусус келген, андан башка учурда имамдардын зулумуна сабыр кылуу жөнүндө хадистер келгени үчүн согушуу жаиз эмес. Ошондуктан, сахабалар ага каршы согушкан жок, балким, сөз аркылуу кайтаруу менен чектелишти. Бирок, ушул мункар ишти өкүмдардан башкасы кылса, ага кылыч же башка курал менен согушулат.

Алтынчы: Умнат межлисин шайлоо:

Бул ахли хал вал акддын кеңирээк формасы болуп, Хизб-ут-Тахрир алар дайындоо жолу менен эмес, шайлоо жолу менен келиши керек. О.э. аларга исламий тарыхта болгонунан да чоңураак роль берилиши кажет. Башкача айтканда, межлиске кеңеш, сунуш берүү гана эмес, милдеттүү түрдө аткарылышы зарыл болгон кеңеш берүү укугун да берүү керек деп билет. Хизб Умнат тарабынан болгон кеңештерди: кайсыларын халифа аткарууга милдеттүү жана кайсыларын аткарууга милдеттүү эместерин айырмалады.

Хизб табанний кылган дастур долбоорунда Умнат межлисин шайлоо туурасында мындай дейт: «Умнат межлисинин мүчөлөрү адамдар тарабынан шайланат. Жарандардын бардыгы эгерде балагатка жеткен жана акыл жүргүзө алса, Умнат межлисине мүчө болуу укугуна ээ. Жарандын эркек же аял о.э. мусулман же кайрымусулман болушунун айырмасы жок. Бирок, кайрымусулманда өкүмдардын зулumu жана Исламдын жаман колдонулушу туурасында гана даттануу укугу бар».

Хизб Умнат межлисинен алынган фикирдин мажбурийлиги жөнүндө мындай дейт: «Шуро жана машвара бул – мутлак фикирин билүү дегени жана бул нерсе мыйзамчылык, түшүндүрүү жана акыйкаттарды ачыктоо сыяктуу амалий иштерде о.э. илимий жана техникага тиешелүү иштерде мажбурий эмес. Эгер, халифа амалий иштер о.э. үйрөнүү жана назар жүргүзүүгө муктаж болбой турган иштерде кеңеш сураса Умнат межлисинин фикери мажбурий болот. Халифа кеңеш кылган убакта шуронун фикирин алуу мажбурий болгон маселелерде туура же туура эмес болушуна карабастан көпчүлүктүн фикери алынат. Бирок, мындан башка бир

гана кеңеш бабына кирген маселелерде болсо, көпчүлүк же азчылык болушуна карабастан, туура фикир алынат».

Хизб баса белгилешинче «Умнат межлиси фикр туурасында мусулмандардын өкүлү болгон адамдардан куралат. Халифа болсо иштер туурасында алардан кеңеш алат. Межлис мүчөлөрү өкүмдарларды мухасаба кылууда да Умнаттын өкүлү болот... Кеңеш бардык мусулмандардын халифа үстүндөгү укугу. Демек, халифа маселелерде алардан кеңеш алуу үчүн мусулмандарга кайрылышы керек... Мусулмандар халифага кеңеш берүү укугуна ээ болгону сыяктуу өкүмдарларды иштери жана тасарруфаттары туурасында мухасаба кылуулары важиб. Себеби, Аллах Таала мусулмандарга өкүмдарларды мухасаба кылууну фарз кылган. О.э. эгер өкүмдарлар жарандардын укуктарын тебелесе, же жарандарга карата важибдерин аткарбаса, же алардын кандайдыр бир иштерине кайдыгер караса, же Ислам өкүмдөрүнө каршы чыкса, же Аллах түшүрбөгөн нерсе менен өкүм жүргүзүшсө, аларды мухасаба кылууну жана өзгөртүүнү катый буюрган».

Ушуга ылайык Хизб-ут-Тахрир Умнат межлисинин ыйгарым укуктарын көрсөтүп берди:

а) Халифа андан кеңеш сурашы о.э. терең фикирий изденүү жана назар жүргүзүүгө муктаж болбой турган жана ички саясатта иштерди көзөмөлдөөгө алакадар амалдарда Умнат межлиси халифага кеңеш берет...

б) Мамлекетте болуп жаткан бардык иштерде халифаны мухасаба кылуу...

в) Муавин, валий жана аамилдерге ыраазы болбоо. Мында межлистин көпчүлүгүнүн фикирин алуу мажбурый. Мындай абалда халифа аларды тезинен иштен алат...

г) Халифаны шайлоо. Мында Умнат межлиси махкаматул мазалим инъикад шарттарына ээ деп чечим чыгарган кишилерден Халифалыкка талапкерлерди көрсөтөт. 33-беренедө мындай делет: «Халифаны шайлоонун жолу:

а) Умнат межлисинин мусулман мүчөлөрү бул мансапка талапкерлерди көрсөтүшөт. Талапкерлердин ысымдары жарыя кылынат. Кийин мусулмандардан алардын бирин шайлоо талап кылынат.

б) Шайлоонун натыйжасы жарыя кылынат жана мусулмандарга шайлоочулардын эң көп добушун алган талапкер тааныштырылат».

Жетинчи: мухасаба кылуу үчүн партиялар түзүү укугу:

Исламда партиялар исламий акыйда жана шарый өкүмдар негизинде тикеленет. Хизб-ут-Тахрир Аллах Тааланын:

﴿وَلَتَكُنَّ مَنَّامًا يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

«Араңардан жакшылыкка (Исламга) даъват кыла турган, маъруфка буйруп, мункардан кайтарган бир жамаат болсун, дал ошолор ийгилик табуучулар» [3:104]

аятына ылайык түзүлгөн. Хизб мусулмандардын өкүмдарларды мухасаба кылуу же Уммат аркылуу бийликке жетүү үчүн эч кандай урухсат талап кылынбаган саясий партияларды түзүү укугу бар деп билет. Бир шарт менен – бул партиялар исламий акыйдага жана шарый өкүмдөргө негизделиши керек.

Хизб айтат: «Өкүмдар таквадан адашышы мүмкүн болгону үчүн аны аткарууга мажбурлай турган, бийликтен четтете турган жана анын ордуна Исламды колдонуп, даъватын алып чыга турган башка өкүмдарды коё турган маддий васита керек болот. Ошол амалий васита – Уммат. Ошондуктан, Исламий Уммат Аллах арам кылган нерсени адал деп билген, Аллахка берген убадасын бузган, Расуллаллах ﷺдын сүннөтүнө тескери иш кылган жана Аллахтын пенделерине күнөө жана кол салуу менен мамиле кылып жаткан залым өкүмдарды көрсө, аны сөз жана амал менен өзгөртүшү же алмаштырышы важиб».

Уммат Ислам негизиндеги туура уюмга муктаж. Бул уюмдун максаты, идеясы жана тарыйкаты Исламга негизделген мабдаий Хизб болушу керек. Хизбдин тарыйкаты үч негизден турат. Биринчи, ыймандуу, аң-сезимдүү жана калыс уюм түзүү. Экинчи, фикий жана саясий күрөш алып баруу жана кубат ээлеринен жардам суроо. Үчүнчү, бийликти ээлөө жана Халифалык мамлекеттин тиккелөө. Хизб түзүлүп, Умматка жетекчилик кылган соң, мамлекет үстүнөн көзөмөлдөөчү күчкө айланат. Себеби, ал Умматтын өкүлү. Хизб Умматты башкарат жана өз милдетин аткарууга чакырат. Ал мамлекетти эсеп-китеп кылат, аны сөз жана амал аркылуу өзгөртөт. Эгер, мамлекет Исламга тескери иш кылышына кооптонуу жаралса, аны өзгөртөт.

Умматтын мамлекетке карата жетекчилик деңгээлин өз мойнуна ала турган партиясы болбосо, мамлекетти мухасаба кылуу же жоопкерчиликке тартуу кыйын. Себеби, анын алдында көптөгөн кыйынчылыктар бар жана аларды адамдарда эмес, уюмда көөдөлөнгөн жетекчилик менен жоюу мүмкүн. Ошондуктан, Уммат

арасында саясий мабдаий Хизб түзүлүшү зарыл. Демек, Исламдын колдонулушу о.э. анын даъватын жаюу жана чырайлуу колдонуудагы чыныгы кепил – исламий саясий хизб».

Сегизинчи: Ислам мамлекетинин бүтүндүгү:

Бул туурасында Хизб-ут-Тахрир мындай дейт: «Ислам мамлекети бир мамлекет жана бир бүтүн болуп, өкүмдардык кылууну улантат. Ал бөлүктөргө да, мамлекеттерге да бөлүнбөйт. Башкаруу маселесинде Исламды туура эмес түшүнүүнүн натыйжасында бийликти ээлөө аракеттери болду. Кийин алар аяктады, Халифалык жана Ислам мамлекети бүтүн боюнча калды». Хизб сөзүн улантып, мындай деди: «Белгилүү болгондой, Исламды ар түрдүү түшүнүү жана башкаруу түзүмүндө халифа белгилүү бир хукмдарды табанный кылбаганы кээ бир халифа жана валийлер башкарууну мамлекеттин бүтүндүгүнө жана кубатына терс таасир кылган багытка буруусуна мүмкүнчүлүк берген. Бирок, бул нерсе мамлекеттин вужудуна таасир кылбаган. Валийлер толук башкарууга ээ болушу жана халифа тарабынан аларга кеңири укуктар берилиши аларга өкүмдарлык туйгуларынын аракеттенишине себеп болду. Натыйжада, алар вилайтта көз карандысызга окшоп калышты о.э. халифага байъат кылуу, минбардан туруп, ага дуа кылуу, анын атынан акча чыгаруу жана ушул сыяктуу шарттуу иштер менен чектелишип калды. Башкаруу маселеси алардын колунда калганы үчүн Хамаданийлер, Салжукийлер сыяктуулар жана башка вилайттар жарым көз карандысыз мамлекеттерге айланды. Бирок, валийлердин толук башкарууга ээ болгону мамлекеттин бүтүндүгүнө таасир кылбады... Себеби, валийдин кубаты канчалык күчтүү болбосун, мамлекетти моюнга албоого батына албады. Ислам мамлекети болсо бир күн да, ал тургай, валийлер көз карандысыз болгондо да, мамлекеттер союзу болбогон. Ал жалгыз мамлекет жана жалгыз халифа болгон. Анда халифа борбордо да, вилайттарда да, айыл жана шаарларда да жогорку бийликтин ээси болгон. □

БРИТАНИЯНЫН МАГРИБ ӨЛКӨЛӨРҮНДӨГҮ ТААСИРИНИН ТАМЫРЫН ЖАНА АКЫБЕТТЕРИН БАШЫНАН АЯГЫНА ЧЕЙИН ГЕОСТРАТЕГИЯЛЫК ЖАКТАН ҮЙРӨНҮҮ (2)

Мунажий Мухаммад

Магриб өлкөлөрү үстүндөгү Британия-Америка күрөшү:

Экинчи дүйнөлүк согуш жана төрт жылдык немис баскынчылыгы Франциянын колонизаторлук саясатына кыйратуучу акыбеттерди алып келгенден кийин жана Франция каршылык күчтөрүнүн чечимине Британия саясий көзөмөл орноткондуктан Франциянын Алжир, Тунис жана Мароккодогу таасирине зыян жетти. Экинчи дүйнөлүк согуш аягына жеткенде, Британия бул мамлекеттерде жоготкон таасирин кайра орнотту. Бул жагдайга Франциянын саясий алсыздыгы жана күчсүздүгү жардам берди. О.э. Американын обочолонуудан жаңы эл аралык майданга чыккандан кийинки саясатынын башаламандыгы жана ийгиликсиздиги жардам берди. Жыйырманчы кылымдын жарымына чейин абал ушундай турду. Бирок, 1950-жылдан соң абал түп-тамырынан өзгөрүп, Америка-Британия колонизаторлук күрөшү башталды. Бул жүрөш жергиликтүү согуштар, төңкөрүштөр, фитналар жана манёврлар көрүнүшүндө болду. Күрөш кээде күч алса, кээде басылды, акыры Америка демилге тизгинин өз колуна алды. Натыйжада Британия Америкага ачык каршы чыга албаганы жана алсыздыгы себептүү чегинди. Британия анын долбоорлоруна катышуу, мүмкүн болушунча эл аралык саясатта аны менен атаандашуу аркылуу өз колонияларын сактап калууну көздөдү. Исламий өлкөлөрдүн батышы Америка-Британия атаандаштыгынан жана кагылышуусунан четте калбады.

Мароккого келсек, 1943-жылы Марокконун Касабланка шаарынын Анфа мейманканасында өткөрүлгөн конференция Американын Магриб өлкөлөрүнө кирип баруусуна жылчык болду. Мында Америка президенти Рузвельттин ролу чоң болду. Ал 1941-жылы 18-январда союздаштар тарабынан түзүлгөн Атлантика хартиясын ишке ашырууга о.э. калктардын эгемендүүлүгү жана өз тагдырын өзү белгилөө укугун коргоого чакырды. Кийинчерээк эгемендүүлүк идеясы Американын Европа колонияларына кирип баруусунда саясий ураанга айланды. Америка Марокконун геостратегиялык жайгашуусуна кызыккан. АКШ президентинин король Мухаммад V менен Касабланка конференциясында жолугушуусу, кийин кечки тамакта эки тараптуу жолугушуу т.а.

1943-жылы 22-январда болуп өткөн эки тараптуу жолугушуу сарайга кирип баруунун башталышы эле. О.э. андан кийин мамлекеттер аралык өз ара мамилелердин биринчи аркандары тартылды. Америка 1950-жылы Мароккодогу аскерий таасирин деңиз жана аба базалары (Кунайтарадагы авиабаза, Салага жакын жайгашкан Букнадел базасы жана Бенжарир базасы) аркылуу бекемдеди. Андан тышкары, АКШ Францияга каршы козголоңчулардын капчыгын аскерий жардам аркылуу толтурду жана аскерий базалар аркылуу аларды курал-жарак менен камсыздады. Бул жөнүндө Касабланка шаарынын козголоңчулары өзүлөрү ырасташкан. Кийин Америка офицери Абдуннабир жана король Мухаммад V менен алакаларды бекемдеди. Марокконун түндүгүндөгү Назур шаарында Марокко азаттык армиясы жана Алжир азаттык армиясы үчүн атайын борбор түзүү аркылуу иш-аракеттер- толук координация болду. Кийин 1955-жылы Назур портуна «Дина» кемеси аркылуу Мисир куралдары алынып келди жана сарай менен АКШнын алакалары бекемделди. Кийин 1957-жылы 23-ноябрда король Мухаммад V АКШга сапар кылды жана муну менен Марокко Америка таасирине байланды.

Анын натыйжасында Марокко королу Мухаммад V менен Америка аскерий самолётторду Мароккого тапшырууга келишип алышты. Марокколук учкучтар окуу үчүн АКШга жиберилди. Бул аскерий жардамдарга кошумча, курал сатып алуу үчүн кредиттер алына турган болду. Табигый болгондой, мунун Америка алдында саясий мажбурият жана шарттары болот. Сапардан соң, Америка өзүнүн тажрыйбалуу элчиси Чарльз Йостту жиберди. Ал АКШ мамлекеттик департаментинин эң белгилүү кызматкерлеринин бири болуп, Американын Сирия жана Мисирдеги элчиликтерин негиздегендердин бири болгон. Ал араб мамлекеттери маселелери боюнча эксперт саналган. Элчи болуп анын тандалганы жана Мароккого көчүрүлүшү Американын таасири Магриб өлкөлөрүнө кирип барганына жана мына ушундай даражадагы элчинин жиберилиши ал жердеги таасирине өзгөчө көңүл бурулганына далалат кылат. Чарльз Йосттун 1958-жылы Мароккого келиши чечимдин бир бөлүгү болгон жана бул Америка мамлекеттик кызматкерлер уюмунун баянында ушундай жазылган. Бул жерде чечим – Жер ортолук деңиздин батыш дарбазасын көзөмөлдөө. Ал элчилик кылган доордо (1958-1961-жылы) тез убакта сарай калкы менен достошуп алды. Ал тургай, Америка дипломатиялык

корпусунун мурунку кызматкерлери мындай деше эле: «Король Мухаммад V аны менен расмиятчылыктардан алысыраакта отуруп, чай ичүүгө чакырып, аны менен мамлекеттин маселелерин жана саясатын талкуулачу». Мындай элчини жиберүүдөн максат – Америка стратегиясын ишке ашырууда Мароккону аскерий келишимдер жана жардамдар саясаты аркылуу Жер ортолук деңиздин батышында Америка таасиринин борбордук чекитине айлантуу. Ошентип, 1960-жылы Марокко аскерий аба күчтөрү Америка менен байланды. Анда Марокко аскерий аба күчтөрү Американын аскерий самолёттору жана деңиз аба күчтөрү базасы менен жабдылды.

Кийин Америка колонизаторлук ыкма катары кабыл алган жана 1959-жылдан баштап Американын Мароккодогу элчиси тарабынан башкарылган жардам саясаты, мисалы, Марокко башынан өткөргөн кургакчылыкка каршы күрөшүү үчүн азык-түлүк жардамы, кийин 1960-жылдарда Америка аскерлери Кунайтара базасында таратылышын көзөмөлдөгөн базага кошуна мектеп жана айылдарга көрсөтүлгөн жардамдар ишке ашырылды. 1960-жылы Касабланкада болуп өткөн жыйында Абдуннабир жана король Мухаммад V ортосунда Африка биримдиги уюмун түзүү демилгеси менен толук координация ишке ашырылды жана Абдуннабир каарман катары күтүп алынды. Америка таасири король Мухаммад V дүйнөдөн өткүчө (1961-ж) уланды. Ошондон кийин т.а. Хасан II бийликке келгенден кийин, Британия Мароккону Америкадан тартып алды. Король Хасан II өзүнүн карындашы Аишаны 1965-жылы 22-октябрда Лондон менен аба келишимин түзүү үчүн Британияга жөнөткөнү бул өзгөрүүлөрдөн кабар берет. Кийин Аиша мамилелердин өзгөчөлүгү себептүү Британиядагы элчи кызматын ээледі. Кийин Британия Американын Мароккодогу аскерий вужудун жок кылуу аркылуу анын таасирин жоготуга киришти. Король Хасан IIнин алтымышынчы жылдардагы саясаты Америка базаларын Мароккодон көчүрүү эле. Король Хасан II 1963-жылы Америкага сапар кылганда президент Кеннеди менен ушул көчүрүү туурасында сүйлөшкөн.

Сүйлөшүүлөр король Хасан IIнин «... Мен эки мамлекет ортосунда чыныгы жана кара ниет болбогон кызматташтык мамилерге ээ болушун каалаганмын» деген билдирүүсүндө кескин мамилелердин маңызын ачыктады. 1963-жылы Алжир менен Марокко ортосунда чегара согушу болуп өттү, анда Абдуннабир

Алжир президенти Бен Белланы колдоп-кубаттады. Мисирлик офицерлердин вертолёту бузулуп, Мароккодогу Фигуик шаарынын жанына чукул кондурулгандан кийин колго алынды. 1963-жылдагы чегара согушу жергиликтүү аскерийлер аркылуу өткөрүлгөн Америка-Британия согушу эле. Кийин 1965-жылы Марокконун тышкы иштер министри Ахмад Таййиб Америкага сапар кылып, өз кесиптеши менен жолугушту. Сапар жана жолугушуунун башкы темасы Америка базаларын Мароккодон көчүрүү болгон. Алтымышынчы жылдардын аягында Марокко-Америка мамилелери туңгуюк көчөгө кирип калды. 1970-жылдарда Америка базаларын көчүрүү үчүн аларга жаңы чектөө коюу талаптары күчөдү. Бирок, америкалыктар башкача фикирде эле. 1971-жылы 10-июлда сарай өз тарыхындагы эң чоң окуяга – биринчи мамлекеттик төңкөрүшкө аракет жасоого күбө болду. Бул аракет ийгиликсиздикке учураган соң, 1972-жылы 16-августта экинчи аракет болду. Аны генерал Уфкир аба күчтөрү аркылуу Кунайтарадагы Америка базасынан ишке ашырды. Бирок, бул да ийгиликсиздикке учурады. Эки урунууда тең Америка катышты, муну Американын Рабаттагы элчиси Роквелл Стюарттын анын өлкөсүнүн мамлекеттик катчысы жана коргоо министри менен алышкан каттары тастыктайт. Бул ушул документ 2007-жылы 6-сентябрда өзүнүн сырдык мүнөзүн жоготкондон кийин белгилүү болду. Анда Генерал Уфкир америкалыктар менен байланышка чыгып, Американын Мароккодогу аскерий вужудун алкыштарын айткан. О.э. АКШ чиновниги менен сүйлөшкөнү жана АКШнын Кунайтарадагы базасы жөнүндө: «Мен ушул жерде экенмин, Американын Марокко жериндеги базалары жөнүндө эч кандай кабатырга түшпөйсүз» дегени айтылган. Бул сарайдын Америка базаларынан кутулуу саясатына бүтүндөй тескери эле.

Ошентип, эки ийгиликсиз аракеттен кийин, Марокко чөлү жана Полисарио кыймылы маселесинде Мароккого дагы кирүүгө аракет кылуу мүмкүнчүлүгүн тапканга чейин Америка алдында Марокко жолу жабылды. Ошондо БУУ Америка таасири астында фактыларды аныктоо миссиясын түзүп, аны Марокко Сахраи Кабирине жиберген. Бул миссия 1975-жылы 9-июлда Башкы Ассамблеяга өз отчётун тапшырып, Сахраи Кабирди Испаниядан эгемендүүлүгүн сунуш кылды жана Полисарио кыймылы региондогу өкүмдар кыймыл экенин жана анда маанилүү таасирге ээ экендигин кошумчалады. Ошентип, Америка Полисариону

көрсөттү жана аны Батыш Сахара калкынын өкүлү катары колдоп-кубаттады. Мындан максат – Америка Түндүк Африкада жана Жер ортолук деңизде өз кызыкчылыгы үчүн пайдалана турган кескиндик очогун жаратуу. Кийин Америка БУУнун Сахраи Кабир жөнүндө резолюцияларын чыгарууга өз таасири аркылуу натыйжалуу аралаша баштады. Анын таасиринин акыбеттери таасиринин өзгөрүшүнө алып келбесе да, бүгүнкү күнгө чейин уланып келүүдө.

1999-жылы 23-июлда король Хасан II дүйнөдөн өтүп, бийликке Мухаммад VI келди. Бул нерсе Британия таасирине таасир кылбады. Ал королдун үй-бүлөсүнөн болгон тайкесинин кызы Жамана Алавийди (бул аял мурун эч кандай дипломатиялык, саясий жана административдик аракет жөнүндө билбеген) Британиядагы Марокконун элчиси кылып дайындашы Британиянын Мароккодогу байланышы жана таасири уланып жатканына далалат кылат.

Кийин «араб жазы» болду жана анын козголоңдору, акыбеттери Британиянын Ливиядагы таасирине таасир кылды. Себеби, Америка Британиянын Триполидеги жана Африкадагы колу жана рычагы болгон Каззафийди жок кылды... Каззафий буга чейин Британия жана кээ бир Европа мамлекеттеринин саясатын аткарып, муну менен Американын саясатына каршы күрөшүп келген. Каззафий өлтүрүлгөндөн кийин, анын ордуна Африка миссиясын Марокко королу Мухаммад VI аткара турган болду. Миссия Британия тарабынан тапшырылды жана Франция да муну колдоп-кубаттады. Себеби, бул эки мамлекеттин кызыкчылыктарына Америка кооп-коркунуч туудурду. Ушул себептен улам, миссия Америка коркунучуна каршы башталды. Король Мухаммад VI 2014-жылы июнь айында Тетуан сарайында Лондон финансы округунун мэри-лорд Фиона Вулф менен жолугушту. Жолугушууда түрдүү финансылык институттар менен Лондон финансы округу ортосунда координацияны жолго коюу аркылуу Африка финансылык саясатынын амалий тафсилаттары иштелип чыкты. Королдук сарайдын билдирүүсүндө: «Бул сапар Африка континентинин кызыкчылыгы үчүн экономикалык иш-аракеттерди өнүктүрүү максатында эки мамлекеттин финансы мекемелери ортосунда өз ара мамилелерди өнүктүрүү жана координацияны жолго коюу үчүн мүмкүнчүлүк», - деп айтылат. Лондон фондулук биржасы жана Касабланка фондулук биржасы

ортосунда үч келишимге кол коюлду. Король Мухаммад VIнын Африка мамлекеттерине сапары жана тышкы саясат компасын Африкага багытташы Британия стратегиясынын бир бөлүгү эле.

Африка жандашуусунун максаты – Американын Сахраи Кабирден колун кесүү жана өз тагдырын өзү белгилөө же Мароккодон бөлүнүп чыкпастан акыркы чечим катары өзүн өзү башкаруу демилгеси боюнча Африка консенсусун сапарбар кылуу эле. Экинчи маселе, Африканы Британия таасири, алардын катарында Европа таасири менен байлоо үчүн экономикалык келишим түзүү. Мындан максат – Американы Африкага өз таасирин өткөрүү үчүн ал жерге киришин тосуу.

Ошондон кийин Британиянын Европа Союзунан чыгышына алып келген Брексит Британиянын саясатына таасир кылды. Британиянын эл аралык өнүгүү, Жакынкы Чыгыш жана Түндүк Африка боюнча мамлекеттик катчысынын милдетин аткаруучу Эндрю Моррисон 2019-жылы сентябрь айында маанилүү делегацияга жетекчилик кылып Мароккого сапар кылды. Анын сапары Британия-Марокко стратегиялык сүйлөшүүнүн экинчи сессиясы алкагында жана Брекситтен кийинки мамилелерди өнүктүрүү үчүн борбор Рабатта болуп өттү. Марокко тышкы иштер министри Насир Бурита «Марокко-Британия мамилелери чыныгы стратегиялык шериктештик орнотууга карай бара жатканын» тастыктады. Брексит жана Ливиядагы Британия-Америка күрөшү себептүү ушул кылымдын экинчи он жылдыгынын аягында Мароккодогу Британия компанияларынын келишимдери, бүтүмдөрү, ачылыштары, издөө иштери, казып алуу иштери жана маркетинги ылдамдады. Бул энергетика тармагында (нефть, газ, сланец нефти) болобу, же баалуу металдарда (алтын күмүш, кымбат баалуу таштар) болобу, же жасалма интеллектте болобу, же тоо кен өнөр жайында болобу, айырмасыз, мындан Мароккону Британия болот чынжырлар менен байлоо о.э. Америка колонизаторлугунун регионго олуттуу таасирин кесүү жана Британия таасирине коркунуч салып жаткан анын таасирин жок кылуу көздөлдү.

Ошентип, Британиянын Мароккодогу таасири бүгүнкү күнгө чейин тамыр жайып, бекем орношкон абалда уланууда.

Алжирге келсек, 1950-жылдан кийин Америка демилге тизгинин колго алып, алсыздыгы себептүү Британия чегингенден кийин, Алжирге жылжып кирди. Буга чейин Америка өз малайы

Жамал Абдуннасирди Мисирге сапарбар кылды. Жамал Абдуннасир 1953-жылы август айында Каирде Ахмад Бен Белла менен жолугушту. Жолугушууда Алжир ыңкылабынын учкунун Мисирден баштоого келишип алышты. Азаттык армиясы кеңсеси Каирде Мисир разведкасынын көзөмөлүндө түзүлдү. Бул мекеме Алжирден келген жаштарды саясий жана фикирий жактан калыптандырууну, кийин Мисир лагерлеринде курал менен иштөө боюнча машыгууларды көзөмөлдөдү. 1954-жылы февраль айында Мисирден Ливия чөлү аркылуу Алжирге курал контрабандасы башталды. Газада болсо алжирлик ыңкылабчыларды курал атууга үйрөтүү үчүн лагерлер ачылды. 1954-жылы ноябрь айында француздарга каршы куралдуу кыймылдар башталды. Кийин Бен Белла 1954-жылы улуттук азаттык фронтун түздү жана азаттык козголоңу башталды. Ал Америка тарабынан колдоп-кубатталды, кийин ал ыңкылабдын символуна жана жетекчисине айланды. Франция аскерлери 1962-жылы 29-сентябрда Алжирден чыгып кеткенден кийин Бен Белла биринчи өкмөт төрагалыгын ээледі. Андан кийин 1962-жылы октябрь айында Бен Белла Америкага барып, президент Жон Кеннеди менен жолугушту. Бул сапар Америка Алжир үстүнөн өз таасирин орнотконуна ишара болду. Бен Белла 1963-жылы октябрь айында Алжирдин президенти болду.

Бирок, Британия Алжирдеги өкмөттүн чөйрөсүнө кирип барды жана Хасан II аркылуу Ужда тобунан адамдарды жалдады. (Француз армиясына чакыруусунан качып, мамлекеттин чыгышындагы Ужда шаарын өзүнө башкы кеңсе кылып алган (1954-1962-ж) полковник Хуввари Бумадяндын айланасында алжирлик офицер жана саясатчылар тобу түзүлдү). Алардын арасында Армия командачысы жана коргоо министри Хуввари Бумадяндан тышкары башкы штаб башчысы жана биринчи аскерий аймак командачысы Тахир Зубайрий болгон. Кийин 1964-жылы 14-апрелде болуп өткөн азаттык фронтунун съездинен кийин Бумадян жана Бен Белла ортосунда Алжирди ким башкарат, армиябы же партиябы деген келишпестик жаралды. 1965-жылы 18-июнда Бен Белла Британия тарабынан даярдалган төңкөрүштүн натыйжасында кулады. Британия ушул таризде Алжирдеги Америка таасирин жок кылып, ордуна өз таасирин орнотту. Британиянын Алжирдеги таасири Бумадян ыңкылабы аркылуу бекемделди. Кийин президент Шадли Бенжадид Алжир башкаруусун өз колуна алганда жана президенттик алсыраган убакта кээ бир француз

аралашуусу пайда болду. Бирок, анын таасири үстүртөн болду. 1992-жылдагы төңкөрүш исламий Нажат фронту бийликке келишине жол бербөө үчүн Франция тарабынан уюштурулган. Кийин кара он жылдык болду, анда француз малайлары француз разведкасынын жетекчилигинде Алжир калкынын канын ичишти.

Кийин абал дагы да жамандашып, Франциянын Алжирдеги таасири туруксуз абалда калды. 1999-жылы Франция малайлары өз кылмыштары үчүн жоопко тартылбоо акысына бийликти Британияга берилгендиги менен таанылган жана Хуввари Бумадяндын тышкы иштер министри болгон Бутефликага тапшырышты. Бутефлика Алжир режими айла-амалдарынан жакшы кабардар болгон, себеби, ал 1962-жылда түзүлгөн режимдин негиздөөчүлөрүнүн бири эле. Ошентип, Бутефлика Британия таасирине кызмат кылып, режимди ыдыратууга жана кайра курууга жетишти. О.э. режимдин кызыкчылыгы үчүн динден пайдаланды. Ал шайлоодо «Жабхатул инказдын» адамдарын тартуу үчүн исламчыларга жакын Абдулазиз Билхадимди премьер-министр кылып дайындады. Бутефлика Исламдын тышкы көрүнүштөрүнө уруксат берди. Мисалы, Ислам радиолору ачылды, борбор Алжирде чоң мечит курулду, Куръани Карим каналы ачылды, таравих намазы эфирде көрсөтүлдү. О.э. Бутефлика вилайттарга көңүл буруп, добуш жана тарапкерлерди көбөйтүү максатында ал жерлерге чоң акчаларды төктү. Кийин сарай шейхтерин Алжирдеги коом азап тартып жаткан оор саясий жана экономикалык кризистерге каршы күрөшүү үчүн динден пайдаланууда ишке салды. Ал каршылаштарын сатып алды же өлтүрүп жок кылды, өкмөттү толук көзөмөлгө алганга чейин саясий майданды бошотту. Ал аста-секин жана ызы-чуусуз Француз таасирин жок кылууга киришти. Кийин мамлекет аппаратынан Франция таасирин алыстатып, Британия таасирин кайра тикеледи. Бул иштер Бутефликанын 2006-жылы Британияга сапары менен аяктады. Бул Алжир президентинин Британияга биринчи сапары эле. Ал Франциянын региондогу саясатына каршы чыкты жана Франция президенти Саркози доорунда сунуштаган Жер ортолук деңиз союзу долбоорун четке какты.

Кийин 2019-жылы 22-февралда Алжирде элдик козголоңдор жана демонстрациялар болду. Ошондо Франция Брекситтен кийин т.а. Британия-Франция мамилелерине зыян жеткенден кийин аракетти өз тарабына багыттоо үчүн кирип баруу мүмкүнчүлүгүн

көрдү. Бирок, Алжир режими андан мурда Франциянын адамдарын камакка алып, режимге зыян жеткирүү жана коррупция шылтоосу менен алардын иши аскерий сотто каралды. Ошондо Франция Алжирдеги камакка алуулар себептүү аскерий жетекчиликтен ачууланган. Алжирдеги жумушчулар партиясынын жетекчиси Луиза Ханун камакка алынганда миңдеген француз ишмерлери, алардын катарында мурунку премьер-министр Жан Марк Эро аны азат кылуу үчүн петицияга кол коюшту.

Ошентип, Британия жана анын Алжирдеги аскерий системасы Франциянын Алжирдеги калган канаттарын кесүүгө олуттуу аракет кылды. Британия Франциянын канаттарын т.а. аскерий жана коопсуздук канаттарын кесип болгон соң, кезек саясий канатка келди. 2021-жылы августта Алжирдин түндүгүн курчап алган өрт Франция менен тыгыз мамиле кылган жана Франция элдик толкундоодо колдогон «Мак» кыймылына сокку берүү үчүн колдонулду. Бул кыймылга 2001-жылы негиз салынып, башкы кеңсеси Парижде жайгашкан. Ал уруулар регионун автономдуу болушуна чакырып келген. Ушул кыймыл 2010-жылы уруулар регионунда убактылуу өкмөт түзүлгөнүн жарыя кылды. Бул Алжирди талкалоо үчүн болгон биринчи кадам эле. 2013-жылы «Мак» кыймылынын негиздөөчүсү Фархад Махна Алжирдеги Гардая шаарында жүз берген кризисти чечүү ишине аралашууну Франциядан талап кылды. Ушуга ылайык, Алжир өкмөтү элдик аракеттен Франциянын колун кесүү максатында «Мак» кыймылы Алжирде өрт чыгарды деп айыптады.

О.э. Алжирдеги аскерий режим Американын колунан элдик козголоңду тартып алуу үчүн бул чоң өрттөн пайдаланды. Бул кыймыл исламий көрүнүштөгү «Рашад» кыймылы эле. Франция булактарына таянып кабар тараткан жергиликтүү түрк гезиттерине ылайык, Түрк разведкасы Анталия жана Истамбулда «Рашад» кыймылынын өкүлдөрүн кабыл алган жана аларга техникалык жана финансылык жардам убада кылган. Американын максаты «Рашад» аркылуу Алжир көчөлөрүндөгү элдик толкундоолорду көзөмөлгө алуу жана Эрдаган режиминин жардамында бул толкундоону Американын Алжирдеги таасирин күчөтүүгө тартуу болду.

Ошентип, Алжирде Британиянын таасири бекем орношкон. Франциянын таасири болсо, кээде алсыз президенттик доорлордо пайда болуп турат.

Туниске келсек, Британия башынан эле ишти толук көзөмөлдөп, мамлекетти малайы Буркиба, кийин Бен Али аркылуу парда артынан башкарып жаткан жана Тунис аренасында чыныгы мааниде атаандашы жок болгон. Тескерисинче, Британия өзүнүн куулугу менен режимге ачыктан-ачык каршы болгон тараптарды, мисалы, Нахза партиясынын жетекчиси Рашид Ганнушийди башкарды, алардан пайдалануу жана ишке салуу максатында колдоду.

Британия малайы Буркиба Туниске англистердин таасири кирип келишинде жана тамыр жайышында чоң роль ойногон. Буркиба Мисирдин Каир шаарында (1945-1949-ж) жашаган убакта англистердин ыпластыгын жана куулугун мыкты үйрөндү. Буркиба биринчи жолу тааныган Каир король Фарук доорунда англистердин өкүмдарлыгы астында эле. Ал ушул төрт жылда саясий жактан Британия менен мамиле кылган улутчулдар жана интеллигенттер жыйындарына бат-бат барып турду.

Туниске кайткандан кийин Буркиба Францияга каршы куралдуу иш-аракеттерге даярдык көрүү үчүн чоң кампания баштады. Кийин 1952-жылы 2-январда ал тунистиктердин Францияга ишеними жок экенин жарыя кылды. Ошентип, 1952-жылы 18-январда куралдуу иш-аракеттер башталды. О.э. Буркиба Тунистин бардык тарабында болуп, жаңы Конституциялык Либералдуу партиянын бөлүмү үстүнөн көзөмөлдү кайра алууга аракет кылды. Анын жок болгон учурда партияга Салах ибн Юсуф жетекчилик кылды. Буркибанын жардамчысы жана таасирдүү атаандашы болгон бул кимсе да элдин колдоосун өзүнө тартууга аракет кылды. Кийин 1954-жылы 3-июлда Буркиба Франция менен ички эгемендүүлүк деп аталган келишим түздү жана (Франция аскерлерин сактап калып) Тунис мамлекетин жарыя кылды. Анын мындай келишимди түзүшү жана кабыл алышынан максаты Тунис өкүмдарлыгын өз колуна алууга умтулуу жана атаандаштарынын жолун тосуу болгон. Буга анын таасирдүү атаандашы Салах ибн Юсуф (жаңы конституциялык эркин партиянын башкы катчысы) каршылык көрсөттү. Бул болсо (экинчисинин саясий аракеттеринин түрдүү багыттары себептүү) партия эки топко бөлүнүп, олуттуу күрөшкө киришине себеп болду. 1955-жылы июнь айында манёврлар жана фитнесардан кийин Буркиба конституциялык партиянын шексиз кожоюну болду. Кийин өзүнүн таасирдүү атаандашы Салах ибн Юсуфту 1961-жылда

Германияда өлтүрүлгөнгө чейин партиядан жана Тунистеги саясий турмуштан четтетти.

1956-жылы 20-мартта эгемендүүлүктү жарыя кылгандан кийин Буркиба бийлик үстүнөн көзөмөлдү бекемдеди жана 1957-жылы 25-июлда республика президенти болуп шайланды. Кийин Буркиба Тунис ичинде англистер ишенип тапшырган саясат т.а. Усманий Халифалыктын исламий магрибдеги акыркы вилайеттарындагы исламий тамырларын талкалап жана Зайтуна жамийсин жабуу аркылуу Исламдын фикирий нурун жок кылды. 1956-жылы август айында ал көп аялдуулукка тыюу салган жеке макам кодексин чыгарды жана сотторго ажырашуу туурасындагы арыздарды карап чыгууну тапшырды. Вакфтар таратылды жана шарый казыят бекер кылынып, адам тарабынан ойлоп табылган сот пайда болду. Зайтунадагы таалим системасы бекер кылынды. Коомду батышташтыруу Буркибанын мамлекетке жана коомдук башкарууга таянган саясатына айланды. Мамлекеттин структуралары жана органдары батышташтыруу саясатына кызмат кылууга багытталды. 1959-жылы 1-июнда республиканын биринчи конституциясы жарыяланды, кийин Буркиба 5 жылдык мөөнөткө президенттикке шайланды жана анын жаңы конституциялык эркин партиясы жаңы түзүлгөн улуттук межлистеги бардык орундарды ээледі.

Буркиба бийлик үстүнөн көзөмөлдү бекемдеп, Тунистеги саясий турмуштун бардык тармактарына өкүмдар болуп алгандан кийин Британиянын Тунистеги таасирине кызмат кылуу жана таасирин бекемдөө үчүн өлкөдөгү Франциянын аскерий вужудун жок кылууга киришти. 1961-жылы ал француз күчтөрүн курчоого алуу жана түздөн-түз басым өткөрүү стратегиясын баштады. Ушул аркылуу Францияны Тунистин түндүгүндөгү Бизертеге жакын жайгашкан аскерий күчтөрүн алып чыгууга мажбурлады. Акыры, 1961-жылы июль айында француз аскерлери менен Тунис армиясы ортосунда аскерий кагылышуу болду. Тунис армиясын өлкөдөгү ыктыярчылар колдоп-кубаттады жана кагылышуу 1963-жылы 15-октябрда француз аскерлеринин Тунистен чыгып кетиши менен аяктады.

Кийинчерээк жылдар өттү жана кыйратуучу экономикалык саясаттар натыйжасында о.э. Буркиба режими капиталисттик базар экономикасы системасына кошулушу, анын артынан карыздар саясаты, карыздарды пландаштыруу жана тизмеден өткөрүү программалары жана капиталисттик финансылык уюмдардын

шарттары акыбетинде Тунисте кризистер башталды. Мамлекет караңгылыкка кирди, карыз кризиси күчөдү, жакырчылык жана жаштардын жумушсуздугу күчөдү жана коррупция кеңири жайылды. Мамлекет экономикалык жана финансылык шал, банкрот абалда жашай баштады. Мунун натыйжасында Тунис 1986-жылда пландаштыруу жана тизмеден өткөрүү программаларына о.э. Эл аралык Валюта Фонду жана капиталисттик финансы мекемелеринин шарттарына дуушар болду. Кийин Буркибанын саламаттыгы оорлошту жана Британия режимдин кулашынан кооптонуп калды. Ошондуктан, ал 1987-жылы ноябрь айында кансыз төңкөрүш аркылуу бийликти Зайнулабидин Ибн Алиге тапшырууну пландаштырды. Буга чейин 1986-жылы апрель айында ички иштер министри кызматына Ибн Алинин дайындалышы керектигине белги жана ишаралар кылынган эле. Анын кансыз төңкөрүшү Тунистеги куурчак режимди сактап калуу жана ал жердеги таасирин сактап калуу үчүн коопсуздук клапаны эле. Ошентип, милдет башка малайга ишенип тапшырылды жана Ибн Али аны толук түрдө аткара баштады.

2010-жылы 17-декабрдагы элдик нааразылыктар башталганга чейин абал ушундай уланды. Кийин козголоңдор кеңейип, олуттуу түс алды жана өкмөттүн имараттарына чейин жетип барды. Натыйжада, Ибн Али 2011-жылы 14-январда мамлекеттен качууга мажбур болду. Ал Францияга барганда Франция аны кабыл албады. Ошондон кийин ал Саудияга барып, Жидда шаарынан жай тапты.

Ибн Али качып кеткенден кийинки он жылдык өтө оор болду. О.э. башкарууга катышкан, Тунис калкын кыйнаган саясий партиялар пайда кылган кыйроо келди. Булардын баарында Британия оюндун тизгиндерин кармап турду. Себеби, ал Буркиба үчүн пайда кылган жана Ибн Алиге мурас кылып калтырган саясий чөйрөнү Ибн Али кулагандан кийин да көзөмөлдөп кармап турду. Британиянын малайлары Тунистин бардык жеринде болуп, акыры, 2015-жылы Британиянын Тунистеги элчилиги «Адам Смит» эл аралык консалтинг фирмасын Туниске чакырып, ал аркылуу өкмөткө кеңеш берүүгө, жогору даражалуу офицерлерди даярдоого, саясат иштеп чыгууга жана жаңы мыйзамдарды колдонууга аракет кылды. Бирок, баалуу малайы болгон Ибн Алини жоготкондон кийин Британиянын таасири алсырады. Ганнушийдин Британиядан келиши да бул алсыздыкты жоё албады. О.э. ал өз

деңгээлин көтөрүү максатында өзүнүн кары малайы Бажи Сабсийди колдоп-кубаттоо үчүн парламент фронтун түзүүдө «Нида Тунис» жана «Нахза» ортосунда союз түзүшү да жардам бербеди.«Нида Тунис» партиясында келишпестик башталып, жарылып, талкаланып, союз кыйраганы себептүү абал алар каалагандан башкача болуп чыкты жана Британия таасири суздашты. Акыры, саясатчы болбогон жана конституциялык укук профессору Кайс Саид республика президенти болуп шайланды жана ал саясий сахнада жетекчиге айланды. Кайс саясий күчкө ээ болбосо да, бирок, Батыш сакафаты менен суугарылган кимсе болгону үчүн чет элден таяныч издөөгө өттү, чет эл тарабынан анын кимдигин таануу шарт болбоду... Ал Тунис конституциялык мыйзамынын ээси болгон Франциянын кучагына оңой эле кирип алды. Ал Франциянын Тунисти басып алышын, адамдарды өлтүрүшүн, көчүрүшүн жана талап-тоношун коргоодон башка нерсе эмес деп билет. Франция аны колдоп-кубаттады... Кайс Францияга Туниске өз таасирин жайгаштырып алышы үчүн мүмкүнчүлүк эшиктерин кенен ачып бергенден кийин Франция анын колу менен өлкөдө түрдүү ыплас оюндарды алып барды... Кайс үчүн ыңкылап уюштурду. Ушул аркылуу өзү менен Британия ортосундагы күрөштө Тунисти андан тартып алууга урунду. Британия-Франция күрөшү олуттуу түс алып, эки мамлекет ортосундагы мамилелерде олуттуу жарака кете баштады. Жарака кетишине Британиянын «Брексити» себеп болду.

Тунистеги бүгүнкү абал мына ушундай. Анда Франция Тунис башкаруусун жана бийлигин колго алуу үчүн Британияга каршы күрөшүүдө. Францияга Тунисте бекем таасирге ээ болуу тиякта турсун, бийликти колунда туруктуу кармап туруу nasib кыла элек. Ушуга ылайык, Британия таасири Тунистен чыгып кетпеди, тескерисинче, кара мүртөздүгү жана куулугу аркылуу Британия Франциянын ыңкылабынан жада калса пайдаланды. Бөлүнүп кеткен саясий классты ыңкылап аркылуу кайра чогултуп алды. Бул класс эски конституцияны кайтарууну, мекемелерди кайра активдештирүүнү талап кылды жана маселени калктын талабына айлантууга урунду. Британия ушул аркылуу эски системаны кайра тикелөөгө аракет кылып жатат, кийин Франциянын авантюрасы өзүнө көр болот.

Малай жана саткын өкүмдарлар себептүү пайда болгон ыплас өмүмдүктүн уруктары жана тамырлары мына ушундай. Эгер, ислам

өлкөлөрү өз соотун, коргоочусун жана калканын жоготпогондо, бул ыплас өсүмдүктүн уруктары эгилбеген, өсүп чыкпаган болот эле. Себеби, халифа – мусулмандардын кол тийгистигин коргоочу, душмандарын тебелеп таштоочу калкан. Ырас, бул зыянкеч өсүмдүктүн урук жана тамырларынын эгилиши эл аралык позицияга карамүртөз таасирин өткөрүүчү активдүү мамлекет менен байланыштуу болгон соң, бул тамыр жана уруктардын жулуп ташталышы да эл аралык позицияга изгилик таасирин өткөрүүчү активдүү мамлекет тарабынан ишке ашырылышы керек жана бул стратегиялык саясий билимде эч ким четке каккыс акыйкаттардын бири. Биз үчүн амал жана изгиликте улуу исламий Халифалык жетиштүү. Биз үчүн сөздө да, катыйликте да жетекчибиз Мухаммад мустафа ﷺдын ушул хадиси жетиштүү. Абу Хурайра риваят кылат, Пайгамбарыбыз ﷺ айтты:

«إِنَّمَا الْإِمَامُ جُنَّةٌ يُقَاتَلُ مِنْ وَرَائِهِ وَيَتَّقَى بِهِ»

«Имам – анын артында туруп согуш кылына труган жана аны менен коргонула турган калкан». □

1 – Рейтинг агенттиктери:

Бүгүнкү күндө кредиттик рейтинг боюнча кызмат көрсөткөн көптөгөн уюмдар бар. Алардын эң белгилүүлөрү Американын үч – «Moody's», «Standard & Poor's», «Fitch» агенттиктери жана Кытайдын бир – «Dagong» агенттиги. Кытай агенттиги жакында Батыш мамлекеттеринде бир аз моюнга алына баштаганын айтуу зарыл. АКШ мекемелери глобалдуу кредиттик рейтинг базарында өкүмдарлыгын улантууда.

Американын бул үчтүгү «Чоң үчтүк» деп аталган. Себеби, бул компаниялар ушул сектордогу соода көлөмүнүн 94%ын түзөт. Инвесторлор суверендүү кредиттик рейтингдердин тобокелчиликтерин баалоо каражаты катары пайдаланышат.

- Холдинг компаниясы болгон **«Moody's корпорациясы»** 1909-жылы Жон Муди тарабынан негизделген. Анын **«Moody's investors Service»** компаниясы экономикалык изилдөөлөр жана финансылык анализдер, менчик жана мамлекеттик мекемелердин финансылык жана кредиттик туруктуулугун баалоо менен алектенет. «Moody's» корпорациясы дүйнөдөгү кредиттик рейтинг базарынын болжол менен 40%ын көзөмөлдөйт.

- **«Fitch» мекемеси «Hearts» корпорациясынын толук ээлигине болгон туунду компания.** «Hearts» корпорациясы 2012-жылы 12-апрелде «Fitch» агенттигиндеги үлүшүн 50%га көбөйттү. Компания Жон Ноулз Фитч тарабынан 1913-жылы 24-декабрда Нью-Йоркто «Фитч» басылмасы катары түзүлгөн.

- **«Standart and Poors».** Бул штаб квартирасы Кошмо Штаттарда жайгашкан финансылык кызматтарды көрсөткөн компания. Ал «McGraw-Hill» компаниясынын бөлүмү болуп, акция жана облигациялар боюнча финансылык изилдөөлөрдү жана анализдерди жарыялайт.

«Moody's» жана «Standart and Poors» компаниялары дүйнөлүк кредиттик рейтингдер базарынын 80%дан ашыгын көзөмөлдөйт. Бул компаниялар мамлекеттердин, өкмөттөрдүн, жергиликтүү муниципалитеттердин жана компаниялардын кредиттик рейтингдерин жарыялайт. «Fitch» агенттиги башка эки компанияга салыштырганда 10-15% базарларга өкүмдарлык кылат. Жалпысын алганда, АКШнын үч компаниясы бүткүл дүйнө боюнча карыз

милдеттенмелерди жана баалоо базарынын болжол менен 90-95 пайызын көзөмөлдөйт.

АКШ кредиттик компанияларынын дүйнөлүк карыз милдеттенмелер базарындагы өкүмдарлыгы 1975-жылга барып такалат. Т.а. бул АКШнын баалуу кагаздар жана биржалар комиссиясы токтом чыгаргандан кийин болгон. Токтомдо ушул үч компания мамлекеттин баалуу кагаздарына инвестиция жаткырууну каалаган жеке жактарга жана инвестициялык фонддорго кызмат көрсөткөн негизги мекемелер деп каралган. Убакыттын өтүшү менен бул мекемелер мамлекеттик жана карыз милдеттенмелерин монополиялаштырууга жетишти. Бул нерсе алардын Америкада эле эмес, бүткүл дүйнөдө чоң таасирге ээ болушуна алып келди.

- **Рейтинг агенттиктеринин иштөө ыкмалары:**

Мамлекеттер ири мамлекеттик же жеке мекемелер менен бир катарда, төмөн рейтингге ээ мамлекеттерге салыштырмалуу төмөн пайыздуу карыз жана кредит алуу укугун берген жогору рейтингдерди алууга умтулат. Бул үчүн рейтинг агенттиктери мамлекет же компаниялардын кредит алуу жана кайтаруу укугун жана башка мажбурияттарды аткаруу жөндөмүн көрсөткөн белгилүү бир рейтинг жана балдарды берет. Рейтингдер бир нече критерийлерге ылайык жылдан-жылга узарып турат. Алардын эң маанилүүлөрү: мамлекеттин бюджетти, соода дефицити, экономика жана ички инфляциянын өсүшү, жумушсуздук жана инфляциянын деңгээли, тышкы карыздар, борбордук банктын көз карандысыздыгы жана башкалар.

- **Рейтинг агенттиктери экономикалык баалоо, саясий оюндар жана эл аралык өкүмдарлык ортосунда.**

Көпчүлүк билгендей, бул мекеме-агенттиктер АКШнын колундагы куралдан башка нерсе эмес. АКШ алардан Америка компаниялары менен атаандашып жаткан ири компаниялардын өсүшүнө терс таасир көрсөтүүдө пайдаланганынан тышкары, аларды маал-маалы менен белгилүү бир мамлекеттерге экономикалык зыян жеткирүү үчүн иштетет. «Чоң үчтүк» капиталисттик түзүмдөн туулган, капитализмдин көрүнүшүнүн жана көрсөткүчтөрүнүн бири. Ал критерийлер боюнча дайындала турган көрсөткүч жана белгилер негизинде кандайдыр бир мамлекеттин өсүшүн же кыйрашын көрсөтүп берет. Демек, бул критерий жана көрсөткүчтөр канчалык

ишеничтүү? Алар саясий өкүмдарлыкка кызмат кылышы же ал каражаттардын бири болушу мүмкүнбү?

Дүйнөнүн биринчи мамлекети болгон Америка бир эле учурда эки согуш алып барууда, каражаты курал болгон аскерий согуш жана экономикалык согуш. Экономикалык согушта рейтинг агенттиктери, Эл аралык Валюта Фонду жана Дүйнөлүк Банк анын майнаптуу каражаты жана ойрон кылуучу куралдары болуп эсептелет. Өздөрүн «көз карандысыз» жеке компаниялар деп эсептеп жаткан эл аралык рейтинг агенттиктеринин негизги милдети – мамлекет же белгилүү бир компаниянын карыздарды кандай даражада төлөй алуу жана инвестиция тартуу жөндөмүн баяндаган кредиттик жөндөмүн баалоо. Мамлекеттин чет элдик инвестицияларды тартышына терс же оң таасир кылышы, ички жана тышкы карыздарга терс же оң таасир кылышы мына ушуларда көрүнөт.

Ушул себептен улам, Америкада пайда болгон бул мекемелер тарабынан берилген баалар АКШ бутага алган, моюн сундурмакчы же көзөмөлдөөнү каалап жаткан же жок кылууну каалап жаткан мамлекеттерге каршы өзгөчө экономикалык басым болуп эсептелет. АКШ дүйнөдөгү экономикага, акча жана инвестициялар аракетине өкүмдар мамлекет болгону үчүн бул мекемелердин ар кандай терс баасы мамлекет жана анын ири компанияларына олуттуу зыян жеткирүү кудуретине ээ. Бул иш карыз алууну татаалдаштыруу, бутадагы мамлекеттерден финансылык жана инвестицияны чыгаруу аркылуу ишке ашырылат. Ошондуктан, Америка өзүнүн гегемондук, кеңейүү жана оппоненттерге сокку берүү саясатына ылайык түрдө отчет берүү үчүн бул мекемелерди ишке салуу мүмкүнчүлүгүнө ээ. Бул отчеттордун калыс эместиги жана вакиликке ылайык келбеши туурасында мисалдар өтө көп. Бул отчеттор мамлекеттердин экономикасынын кулашына алып келди. Бул болсо, колонизатор мамлекеттер үчүн Эл аралык Валюта Фонду, Дүйнөлүк Банк жана трансулуттук компаниялар сыяктуу өздөрүнүн куралдары жардамында экинчи баскычта бир катар иш-чаралар аркылуу кайра таасирин жаюу жана аралашуу мүмкүнчүлүгүн берет.

2 – Эл аралык финансылык мекемелер: Эл аралык финансылык мекемелер:

Эл аралык финансылык мекемелер өзүнүн мекемесине жана көз карандысыз мыйзамдуу өздүгүнө ээ туруктуу эл аралык уюмдар.

Бул мекемелер бир топ мамлекеттер тарабынан өздөрүнүн жалпы максаттарына жетүү үчүн түзүлгөн. Алар кандай максаттар экени жана аларга кандай жетүү жолдору мекемени түзүүдөгү келишимде көрсөтүлгөн. Көпчүлүгү Экинчи дүйнөлүк согуштан кийин пайда болгон бул мекемелер мамлекеттик жана жеке долбоорлорду каржылоого, эл аралык инвестицияларды тартууга, капитал агымын жеңилдетип, анын эркин аракеттенишин камсыздоого каратылган. Валюта курсун турукташтыруу жана төлөм балансында тең салмактуулукка жетишүүнү максат кылат. Бүгүн эл аралык финансылык мекемелер өтө көп, алардын регионалдык тармактагылары ушулар: Экономикалык жана социалдык өнүгүү араб фонду, Африкадагы араб экономикалык өнүктүрүү банкы жана Араб валюта фонду. Америка мамлекеттерин өнүктүрүү банкы жана Ислам банкы. Эл аралык майдандагылары:

– **БУУнун 1966-жылы түзүлгөн өнүктүрүү программасы (UNDP)**. Анын максаты өнүгүп келе жаткан мамлекеттерге инвестициялар тармагында өз долбоорлорун ишке ашырышы үчүн техникалык жана финансылык жардам көрсөтүү.

– **БУУнун өнөр жайды өнүктүрүү уюму (UNIDO)**.

– **Айыр чарбаны өнүктүрүү эл аралык фонду**.

– Башкы кеңсеси Вашингтондо жайгашкан **Эл аралык Валюта Фонду (FMI)**.

– Башкы кеңсеси Вашингтондо жайгашкан **Дүйнөлүк Банк**. Анын мекемелери: **Эл аралык реконструкция жана өнүктүрүү банкы, Эл аралык финансы корпорациясы, Эл аралык өнүгүү корпорациясы, Чыр-чатактарды чечүү эл аралык борбору, Түрдүү инвестицияларды кепилдөө агенттиги**.

а) Париж клубу: Ал дүйнөдөгү эң ири экономика эсептелген кредитор 19 мамлекеттин бейрасмий өкмөттөр аралык уюму. Бул мамлекеттер: Австралия, Австрия, Бельгия, Канада, Дания, Франция, Германия, Ирландия, Италия, Түштүк Корея, Япония, Голландия, Норвегия, Россия, Испания, Швеция, Швецария, Британия жана АКШ. Аларга 2014-жылы (израль) да кошулду жана уюмдагылардын саны 20 болуп калды.

Бул уюм карыз мамлекеттердин банкроттугун жарыя кылуу же пайыздарды төмөндөтүү аркылуу карыздарды жеңилдетүү же жогору даражада карыз мамлекеттер менен кредитор мамлекеттер ортосундагы карыздарды бекер кылуунун ордуна карыз мамлекеттердин кайрадан карыз алуусун пландоо сыяктуу

финансылык кызматтарды сунуш кылат. Карыз мамлекеттерге карыздарын төлөшү үчүн берилген оң чечимдер ийгиликсиздикке учурагандан кийин көбүнчө Эл аралык Валюта Фонду аркылуу сунуштар берилет же Париж клубу тизмесине киргизилет.

• **Жарыя кылынган жана чыныгы максаттар:**

Париж клубуна мүчө мамлекеттер карыз мамлекеттердин карыздарын төлөөдө туш келип жаткан кыйынчылыктарды жеңип өтүү үчүн чечимдерди берүүгө умтулат. Клубга мүчө болгон кредитор мамлекеттер берген карыздарды төлөө ыкмаларын өзгөртүүгө ыраазы болушат. Клуб бат карызга муктаж болгон о.э. экономикалык жана финансылык абалын жакшыртуу үчүн зарыл реформаларды ишке ашыруунун тарапкери болгон карыз мамлекеттер менен жолугушат. Амалий жактан бул – карыз мамлекет Эл аралык Валюта Фонду менен шарттуу келишим программасына ээ болушу керектигин түшүндүрөт. Т.а. Париж клубу Эл аралык Валюта Фонду сыяктуу карыз мамлекеттердин донорлор тарабынан белгиленген план жана шарттарга ылайык аракет кылышын көзөмөлдөйт. Бул болсо, мажбурый экономикалык жана саясий күн тартибин жүктөйт. Алсыз мамлекеттер мына ушул күчтөр орбитасында айланат жана чыгып кете албай турган жол картасына баш ийишет. Бул карта акча берүүчү донордун өлчөмү негизинде иштелип чыгат. Мына ушундай моюн сунуу аркылуу мамлекеттер аста-секин бул клуб тарабынан белгиленген шарттар натыйжасында экономикалык кыйроого жана өзүнүн бюджетинде дефицитке байланыштуу болуп калышат. Бул иштер мамлекеттер үрөй учурган келишимдерге байланып калганга чейин, мурдагы карыздарды төлөшү же чексиз карыз пайыздарын төлөшү үчүн карыз айлампасына кирип калганга чейин, бул мамлекет саясатына айланганга чейин о.э. экономикалык кыйроо, валютанын кунсузданышы, инфляция жана карыз болуу себептүү мамлекет чөгүп кетчиче уланат жана саясий тараптан көз карандыга айланат...

б) Эл аралык Валюта Фонду жана Дүйнөлүк Банк:

Эл аралык Валюта Фонду жана Дүйнөлүк Банкты түзүү фикирин Экинчи дүйнөлүк согуштан кийин 1944-жылы июль айында Американын Нью Гэмпшир штатындагы Бреттон-Вудста өткөрүлгөн эл аралык конференцияда айтылган. Конференцияны катышуучуларынын максаты дагы да туруктуу жана бейпил дүйнөлүк экономиканы орнотуу турган экономикалык кызматташтык

жана өнүгүү үчүн негиз жаратуу болгон. Бул максат эки мекеме үчүн да борбордук маселе болуп калууда. Бирок, алар жасап жаткан иштер экономикалык өзгөрүүлөргө жана проблемаларга бир фикирдүү болуу үчүн ар дайым өнүгүп барууда.

- **Эл аралык Валюта Фонддун миссиясы:** Фонд эл аралык валюта кызматташтыгын өнүктүрүүгө аракет кылат. О.э. мүчө мамлекеттерге күчтүү экономиканы курууда жана сактоодо аларга жардам берүү үчүн экономикалык саясат боюнча кеңеш берет о.э. жөндөмүн өнүктүрүшүнө жардам берет. О.э. Фонд мүчө мамлекеттерге карыздарды берет жана алар өздөрүнүн нукура эл аралык төлөмдөрүн каптоо үчүн белгилүү шарттар менен жетиштүү каражат ала албай жатканда төлөм балансы проблемаларын чечүү үчүн экономикалык саясат программасын иштеп чыгууда жардам берет. Фонд негизинен мүчө мамлекеттер тарабынан мүчөлүк төлөмдөрү көрүнүшүндө төлөнө турган төлөмдөрдүн жалпы эсебинен каржылана турган кыска жана орто мөөнөттөгү кредиттерди берет. Фонд кызматкерлеринин көпчүлүгү финансылык жана макроэкономикалык саясатта чоң тажрыйбага ээ экономисттер.

- **Дүйнөлүк Банктын миссиясы:** Дүйнөлүк Банк мүчө мамлекеттерге белгилүү бир секторлорду реформалоо же мектептер жана саламаттыкты сактоо борборлорун куруу, суу жана электр энергиясы менен камсыздоо, ооруларга каршы күрөшүү, айлана-чөйрөнү коргоо сыяктуу белгилүү бир долбоорлорду ишке ашырууда жардам берүү үчүн узак мөөнөттүү экономикалык өнүгүүгө жана жакырчылыкты азайтууга жардам берет. Дүйнөлүк Банк тарабынан көрсөтүлүп жаткан жардамдар адатта узак мөөнөттүү болуп, мүчө мамлекеттердин төлөмдөрү жана облигациялар чыгаруу аркылуу каржыланат. Дүйнөлүк Банктын кызматкерлеринин көпчүлүгү белгилүү мекемелер, секторлор жана технологиялар боюнча адистер.

– **Париж клубу менен Эл аралык Валюта Фонду, Дүйнөлүк Банктын айырмасы:**

Париж клубу берасмий клуб болгону үчүн анда эч кандай мыйзамдуу актылар жок. Бул мүчө кредитор мамлекеттерге ар бир карыз мамлекеттин өз карыздарын төлөөдө кыйынчылыктарга туш келген өзгөчө абалдарына каршы турууда шайкештешүүнү берет. Ушуга карабастан, кредитор мамлекеттер кредитор мамлекеттер менен карыз мамлекеттер ортосунда түзүлгөн ар кандай

келишимди камсыздоо үчүн пайдалуу болгон бир катар эрежелерди орнотушат. Ушул эрежелер бардык тараптар тарабынан кабыл алынат жана ар бир абал боюнча токтомо кабыл алууну өз ичине алат. Ыктымал, бул көрсөтмөлөр жана катый токтомдорду кабыл ала турган Эл аралык Валюта Фонду жана Дүйнөлүк Банк ортосундагы кичине айырманы түзөт. Бирок, жалпысын алганда, экөөсү тең бир ыңгас тараптын эки жүзү болуп кала берет жана бул тарап – колонизатордук. Ал жардам колун сунуу маскасы астында ишке аралашат. Бирок, ал алдамчылык, себеби, ал көзөмөлдөө, өкүмдарлык кылуу жана моюн сундуруу каалосун жашырат жана адатта бул колонизатор тараптар менен ар кандай шериктештиктин жыйынтыгы. Бул фонддор жана клубдар аралашкан мамлекеттердин абалынын натыйжалары кыйратуучу экендиги далилденген, себеби, алар жардам көрсөтүүнү айтып, а бирок натыйжада тикеленүү абалдары дээрлик жок. Кайсы мамлекет алар менен мамиле кылса карызы көбөйүп, экономикасы төмөндөдү, абалы оорлошту жана бүтүндөй экономикалык шал даражага жетти.

в) Дүйнөлүк Соода Уюму: Бул Швецариянын Женева шаарында жайгашкан эл аралык уюм. Анын негизги милдети соода-сатыктын мүмкүн болушунча жеңил, эркин жана ыңгайлуу агымын камсыздоо. Бул мамлекеттер ортосундагы соода боюнча эл аралык мыйзамдар менен алектенген жалгыз дүйнөлүк уюм. Дүйнөлүк соода уюмуна 164 мүчө мамлекет жана 20 байкоочу мамлекет кирет.

г) Чоң жыйырмалык: Бул 19 мамлекетти, Европа Союзу өкмөттөрүн жана Борбордук банк жетекчилерин бириктирген эл аралык форум. Уюм 1999-жылы түзүлгөн. Ал эл аралык финансылык туруктуулукту жогорулатууга байланыштуу саясатты талкуулоо о.э. ар кандай адамдын жоопкерчилигинен сыртка чыга турган мамилелерин чечүү максатында түзүлгөн. Бул уюм 2008-жылдан баштап өз күн тартибин кеңейтти, анын саммиттеринде өкмөт жетекчилери же мамлекет жетекчилери о.э. финансы министрлери жана анализ борборлору катыша турган болду.

Топтун саммиттеринде Европа Союзунан Европа комиссиясы жана Европа борбордук банкы катышат. Жыйырмалык тобуна мүчө мамлекеттердин экономикасы биргеликте дүйнөнүн жалпы продукциясыннын болжол менен 90 %ын жана дүйнөлүк сооданын 80 %ын түзөт. Эгер, Европа Союзу ичиндеги соода эсепке

алынбаса 75%ды түзөт. Топко мүчө мамлекеттердин калкынын саны дүйнө калкынын үчтөн эки бөлүгү жана дүйнө кургактык майданынын болжол менен жарымын түзөт.

3 – Бул мекемелердин баары эл аралык түзүм жана колония өкүмдарлыгын жаюуга кызмат кылат:

Бир катар муфаккир жана изилдөөчүлөр баса белгилешинче, Дүйнөлүк Банк жана Эл аралык Валюта Фонду «Жаңы эл аралык түзүм» жана «Трансулуттук корпорацияларга» кызмат кылуу үчүн аракет кылышууда. Америкалык жазуучу Ноам Хомский бул компаниялар бүгүнкү дүйнөлүк системаны башкарып жаткан жана анын үстүндө иштеп жаткан эң көзгө көрүнгөн таасир чөйрөлөрүнүн бири деп эсептейт.

Айрым байкоочулар эсептешинче, Дүйнөлүк Банк жана Эл аралык Валюта Фонду эл аралык түзүмдүн эң көзгө көрүнгөн куралдарынан. Алар жакыр мамлекеттерге өнүктүрүү максатында карыз берет. Бирок, экөөсү тең ошол мамлекетке шарттарды коёт, бул болсо адатта жакыр мамлекеттердин кызыкчылыгына тескери болот. Демек, бул эки уюм майда мамлекеттерди карызга батырат. Бул болсо ири мамлекеттердин өкмөттөрүнө (негизинен АКШ сыяктуу мамлекеттерге) ушул мамлекеттердин экономикасына инвестиция жана басым өткөрүү аркылуу арашуусуна жардам берет. Натыйжада, аларды моюн сундурушат.

Айрым экономисттер айтышында, Дүйнөлүк Банк жана Эл аралык Валюта Фондунан карыз алган мамлекеттердеги жакырчылык жана жушушсуздук даражасы карыз көбөйүшүнө карап жогорулай берет. Муну менен бирге ушул мамлекеттердин ушул эки уюмга көз карандылыгы да күчөй берет. Эки уюм директорлору ортосундагы ички келишимге ылайык бул мамлекеттер Европа жана АКШга болгон көз карандылыктан чыга албайт. Муну Дүйнөлүк Банктын мурунку кеңешчиси Жозеф Стиглиц да баса белгилеген.

Экономист Мишел Чоссудовский бул абалга бир нече мисалдарды келтирген, алардын катарында Сомалини. Дүйнөлүк Банк жана Эл аралык Валюта Фонду Сомалиге карыз берип, аны белгилүү бир экономикалык калыпка баш ийүүгө мажбур кылган. Бул болсо Банк жана Фондду ушул мамлекеттин экономикалык саясатына түздөн-түз аралашышына жол ачкан.

Ири мамлекеттер дүйнө мамлекеттеринин баарына түрдүү акчалар менен өкүмдарлык кылышууда, аларды өздөрүнө тыгыз

байлап алып, байлык жана ресурстарын талап-тоноп, алдан тайдырышууда. Алардын өкүмдарлык кылуу жолдоруна мисалдар:

– **Саясий көз карандылык**, өкүмдарлар, токтом кабыл алуучу чөйрөлөрдө малайлардын орнотулушу, бул мамлекетти жана анын бардык мүмкүнчүлүктөрүн колонизаторго көз каранды кылуу.

– Кудум кызматкерди кожоюнга байлагандай алсыз мамлекеттер экономикасын өкүмдар мамлекеттер экономикалары менен байлаган **экономикалык көз карандылык**. Бул жерде компаниялар жана капитал мыйзамдуу же бажы тоскоолдуктарсыз аракеттенет, кийин атаандаштык аталышы астында товар жана продукциялар үчүн чегаралар ачылат. Түпкүлүгүндө, бул колонизаторлор кызыкчылыгы үчүн жергиликтүү экономикалык түзүлүштү тынысыз жок кылуу жана өзгөртүүдөн башка нерсе эмес. Мамлекет болсо, чет элдик продукциялар үчүн көзөмөлдөп болбой турган базар.

– **Колонизаторлук фонддор жана финансылык клубдардын ачыктан-ачык аралашуусу жана алар менен рейтинг агенттиктери ортосундагы колонизаторлук характердеги саясий долбоорлорго кызмат кылуу үчүн үрөй учурган ылайыкташтыруу**. Адатта бул долбоорлор картон мамлекеттер четке кага албай турган адилетсиз шарттар менен бирге болот, себеби, аларды рувайбиза акимдер башкарат.

Финансылык киттер жана талап-тоноо фонддору менен мамиле кылуу жалаң өзгөртүүгө жарабай турган коркоктордун тагдыры жана алардан баанек издеп жаткандар оттон баанек издеген, акыры өрт жана өлүм менен аяктаган адамга окшошот.

Капиталисттик – түзүм кылым оорусу. Аны турмуш программасы катары кабыл алган адамдар үчүн ал өлүмгө алып келе турган дабаасы жок оору. Дүйнөнүн бардык мамлекеттери анын балээсине туш болгон. Капитализмдин кылмыштары ал тургай өз өлкөлөрүндө да өтө көп. Бирок, капитализмди түп-тамыры менен кулатууга катуу бел байлаган, капитализм жана анын муундары менен алаканы үзүп, башка жолго катуу катый ишенген мамлекет бул илдеттен шыфаа табышы мүмкүн. Ал катый ишенген бул жол эч кандай батыл аралашпаган жана вахийден келип чыккан о.э. адамзатты бактылуу кылуу жана аны айбандык даражадан жогорулук, өнүгүү жана кадыр-кыймат даражасына көтөрүүнү өз алдына максат кылган жол. Бул Пайгамбарлык минхажы

негизиндеги Халифалык мамлекети колдоно турган шарият жана мыйзамдар кучагында гана ишке ашышы мүмкүн. □

ФИЗИКАЛЫК ТЕНДЕМЕ ЖАНА МЫЙЗАМДАРГА КИМ ДЕМ БЕРИП, АЛАРДЫ ААЛАМГА УЗАТКАН?

Саир Ахмад Салама – Канада

Адам бул дүйнөдө билим алып жашайт. Ал тышкы дүйнө жана анын терең үйрөнүлүшү керек болгон белгисиз тараптарынын элесин мээге жөнөтүп, алар жөнүндө фикирлөө о.э. алар менен өз ара мамилеге киришүү үчүн көрүү, угуу жана башка сезүү органдарынан пайдаланат. Себеби, ар кандай адамда олуттуу жана маанилүү суроолор пайда болот. Бул суроолор алардын жообун табууга үндөйт жана алар олуттуу суроолор болгону үчүн анда чечилбеген түйүндү пайда кылат. Бул түйүндөрдүн эң чоңу – адамдын барлык жөнүндөгү жалпы суроолору. Т.а. аалам, адам жана тирүүлүк... алардын булагы жана тагдыры... алардын дүйнө турмушунан мурунку вужудга жана дүйнө турмушунан кийинки турмушка болгон алакасы... алардын жаратылышынан көздөлгөн максат о.э. алардын милдети жөнүндөгү суроолор.

Аалам тирүүлүк анда жашашыш үчүн жаратылганбы? Адамдын бул ааламдагы милдети эмне? Адамдын жаратылышынан көздөлгөн максат эмне? Адамдын барлыкка жана барлыктын адамга алакасы кандай?

Эмнеге кандайдыр бир нерсенин болушу шарт кылынат? Эмнеге жоктук тан алынбайт? Эмне үчүн барлык жоктуктан үстөм коюлат? Айрыкча, акыл жана илим далилине ылайык, материя, энергия, убакыт жана мекенге ээ болгон ааламдын бир нече миллиард жыл мурун пайда болгондугун эсепке алсак, бул суроолордун жообу кандай болот. Европанын «Plank» космостук агенттигинин айтымында, ааламдын жашы 13,82 миллиард жыл деп бааланат.

Аалам т.а. бардык физикалык жандыктар кандай пайда болгон?

Аалам белгилүү бир схема боюнча аракеттенеби же бул кокустук жараянбы?

Физикалык теңдеме жана мыйзамдарга ким дем берип, аларды ааламга узаткан? Бул эң маанилүү суроолордун бири. Себеби, андан башка суроолор келип чыгат: эмнеге аалам алгачкы ирет пайда болгондон тартып ушул мыйзамдар негизинде аракеттенет? Т.а. бардык нерсе алдын ала пландалгандай, аалам бул мыйзамдарга моюн сунат¹.

⁽¹⁾ Альберт Эйнштейн мындай деген: «Мен атеист эмесмин, өзүмдү пантеизм тарапкери деп билем. Биз сыяктуулар кудум бир жаш балага окшойбуз, бала түрдүү тилдерде жазылган китептерге толо китепканага кирип, бул китептердин баарын бир адам жазган

Химиялык жана физикалык жараяндардын мыйзамдарга муктаждыгы

Аалам мыйзамы себептүү андагы татаал химия иштей алат о.э. ааламды түзүүчү жылдыздар, галактикалар, кластерлер жана суперкластерлер сыяктуу асмандагы телолор калыптанып, турукташат. Аалам мыйзамдарынын аныктыгы себептүү жылдыздардын ичинде боло турган ядро синтездин натыйжасында жаңы элементтер пайда болот.

Эмне үчүн башкасы эмес, дал ушул мыйзамдар иштеп жатат? Эмне үчүн ушул өлчөөлөр белгиленген?

Турмуш үчүн шайкеш болгон ааламдын пайда болушуна алып келген жараяндар татаал-назик система менен тыгыз байланган. Бул системага ылайык ааламдын физикалык мыйзамдарын жана касиеттерин мүнөздөөчү күчтөр, майдандар жана энергиялар, космологиялык параметрлер (cosmological parameters) жана фундаменталдуу константалардын (fundamental constants) өлчөмү тартипке салынган. Бул фундаменталдуу константалар физикалык мыйзамдарды сыфаттап берет, физикалык мыйзамдар болсо, биздин планетабыздын касиеттерин белгилүү бир маалыматтар алкагында жана тар чөйрөдө белгилеп берет. Ушул чөйрөлөрдөн эки ыктымалдан алыс болбогон жараян көлөмүнөн четке чыгуу менен аалам жана тирүүлүктүн пайда болушу о.э. уланышы мүмкүн эместиги түшүнүлөт. Күчтөр, материя жана энергия ортосундагы бул жараян жана сабаб-акыбет реакциясы майда бөлүкчөлөрдүн анык касиеттерине байланыштуу болуп, аларга белгилүү бир масса, заряд, айлануу жана өлчөө берет. Мындан тышкары, кимдир бирөө бул жараяндын баарын мыйзамдарга моюн сунууга жана аларга ылайык аракет кылууга мажбур кылып турат.

Бул мыйзамдар атомдон башталып галактикага чейинки аалам телолорундагы химиялык жана физикалык жараянды бир тартипте, математикалык жактан анык жана ар тараптуу бири-бири менен

деп билет. Ал эми, ал кандайлыгын билбейт, китептерде жазылган тилдерди да түшүнбөйт. Китептердин өтө кооз симметриялык көрүнүштөгү система менен коюлганына таң калат, бирок, бул системанын маңызын түшүнбөйт. Менимче, эң акылдуу адам да Кудайга карата мына ушундай жол тутат! Биз ааламды таң калаарлык даражада тартипке салынганын жана белгилүү бир мыйзамдарга ылайык аракет кылып жатканын көрбүз, бирок, тунук эмес. Бул мыйзамдарды азчылыгыбыз түшүнбүз, чектелген акылыбыз «Зодиакты» сырдуу Күч аракеттендирип жатканын түшүнөт». Энтони Флюнун «Кудай бар, дүйнөдөгү эң ашынган атеисттер өз фикирлерин өзгөртүшү» деген китебинен. «Жаннати Халид» «Braheem» борбору тарабынан которулган, 104, 105-беттер.

Jammer, Einstein and Religion, 45–46.

байлап турган таризде башкарат. Бул мыйзамдар физикалык зарылчылык болуп, алардан четке чыгып жана аларды өзгөртүп болбойт. Эйнштейн муну «ишке ашырылган сабаб» деп атайт. Ааламдагы бардык жараян ушул мыйзамдарга ылайык ишке ашат. Бул мыйзамдар, Стивен Хокингдин сөздөрү менен айтканда «ааламды сүрөттөйт» же бул ааламдын тартиптүү иштешинин кепилдиги¹.

Атомдон галактикага чейин бирдей мыйзамдар менен башкарылган өтө ар түрдүү татаал абалдар!

Профессор Пол Девис айтат: «Илимий изилдөө – белгисиз нерсеге саякат. Ар бир алга жылуу өзү менен жаңы жана күтүлбөгөн ачылыштарды алып келет. О.э. аң-сезимибизди адаттан тышкары, кээде кыйын түшүнүктөр менен сыноодон өткөрөт. Булардын баары аркылуу акылмандуулук жана тартип менен таанылган жол уланат. Бул аалам системасы – биз көрүп турганыбыздай – өзгөчө математикалык мыйзамдар менен башкарылат, алар бири-бири менен өз ара шайкеш бүтүндүктү пайда кылат. Мыйзамдар жөнөкөй жол тартипке салынган жана көбүнчө аалымдарга өзүн сулуулук негизде сунуш кылат»².

Профессор Пол Девис айтат: «Физиканын таң калаарлык тарабы ушунда, анын кээ бир назарияларын үйрөнүү мүмкүн. Мисалы, Максвеллдин электромагнитизм назариясы атомдор ичиндеги электромагниттик касиеттердин таң калаарлык көрүнүшүн берет. Бирок, ал радиусу 10^{32} эсе чоң болгон галактикалар арасындагы магниттик майдандарга да ылайык келе берет. Бул назария майда магниттик майдандардын галактикалар аралык мейкиндиктеги космостук нурларга таасирин жана магнетарлар деп аталган кулап

(1) Ричард Докинз дизайн өнөрүнө каршы чыгып, сындаганда, Суинбёрн анын сынына жооп кылып, мындай деген: «Табият мыйзамы эмне, деген маселеге мени сындагандардан бирөөсү да токтолушкан жок. Менин жообум мындай, табият мыйзамы бул ар бир бөлүктүн бир багыт боюнча жүрүшү. (Мисалы: алар белгилүү бир тендеме формуласына ылайык, бири-бирин тартып турат). Менин назарымда бул фикир «ар бир бөлүк физиологиялык зарылдык себептүү бир багытта аракет кылат. (Мисалы, ар бир бөлүгү бири-бирин бирдей түртө тартат)», деген сөз менен бирдей. Бирок, биз үчүн эң оңой-жөнөкөй фикир, ушул тартип-эреже бир негизден келип чыгат, бир негизге байланыштуулугу себептүү болгону үчүн да ар бир бөлүк бири-бирин тартып турат. Биз бардык бөлүктөрдүн аракет жолу бирдей, деген ойго барсак, сокурдук болот». Энтони Флюнун «Кудай бар, дүйнөдөгү эң ашынган атеисттер өз фикирлерин өзгөртүшү» деген китебинен. «Жаннати Халид» «Brahseen» борбору тарабынан которулган, 113-бет. Jammer, Einstein and Religion, 45–46.

(2) Булак: «Илахий өлчөө логикалуу дүйнөнүн илимий негизи». Пол Девис, Мухаммад Жавро котормосу, Илимий кайрылуу: Доктор Жихад Малхам, 14-бет.

түшүп жаткан жылдыздардын аракеттерин сүрөттөйт. Алардын магниттик майданы 20^{32} эсе чоң¹.

Пол Девис айтат: «Бул мыйзамдардагы күчтүн белгиси ушунда, ал ар кандай окуяны же аны түшүндүрүү жолун сүрөттөөдө ыйман өлчөмүнөн сыртка чыгат жана аны башка окуялар менен байлайт. Мисалы, Ньютондун тартылуу мыйзамы бизге галлактикалардын аракетин анык эсептөө мүмкүнчүлүгүн берет. Себеби, ал бизге океандагы суу ташкынын, жердин формасын, космостук кемелердин аракеттениши керек болгон аракетти жана башка көптөгөн нерселерди түшүндүрөт. Максвеллдин электромагниттик назариясы өз кезегинде электр же магниттик окуяларды жөнөкөй эле сүрөттөөдөн алыстайт. Анткени, ал жарыктык толкундарын түшүндүрдү жана радио толкундары бар экенин башарат кылды. Ошентип, негизги жана чыныгы мыйзамдар түрдүү физикалык жараян ортосундагы терең алакаларды түптөйт. Илим тарыхы көрсөткөндөй, жаңы мыйзам кабыл алынгандан кийин бул мыйзамдын акыбеттерин издөө башталат. О.э. мыйзам өзү да күзөтүүлөр аркылуу сыноодон өткөрүлөт. Адатта бул жаңы, күтүлбөгөн жана маанилүү окуялардын ачылышына алып келет. Булардын баары мени жакшы багытталган илим аркылуу чыныгы зарылдыктар жана амалий алакаларды ачабыз деп ишенүүгө жетелейт. О.э. биз кылбай жаткан жана жазбай жаткан, балким, табиятта болуп жаткан алака жана зарылчылыкты үйрөнүп жатабыз деп ишенүүгө жетелейт».

Физика мыйзамдары тартипсиздик жана кокустук эмес, тескерисинче, ал ааламдын барлыгын кепилдейт!

Пол Девис айтышынча, бул мыйзамдар «Чыныгы нерселер, алар физикалык объекттер эмес. Бирок, физикалык бирикмелер арасындагы белгилүү мамилелер. Ал эми, маанилүүсү, дүйнөдө биздин аң-сезимибизде эле эмес, «сыртта» чыныгы мамилелер бар². Пол Девистин сөзүнө ылайык: «Бизден миллиарддаган жарыктык жыл алыстыкта жайгашкан жылдыздар жана галлактикалар бизге жакын болгондорго өтө окшойт. О.э. бардык жайда бирдей тараган, алардын курамы жана аракети да окшош. Физика мыйзамдары космостун эң алыс жайында да бирдей болуп,

(1) Булак: «Улуу аалам сыйлыгы, аалам эмне үчүн жашоого татыктуу». Why our universe is just right for life. Пол Девис, доктор Саъдуддин Харфан котормосу, 105-бет.

(2) Булак: «Улуу аалам сыйлыгы, аалам эмне үчүн жашоого татыктуу». Why our universe is just right for life. Пол Девис, доктор Саъдуддин Харфан котормосу, 26-бет.

биздин жабдыктарыбыз аларды ача алат. Кыскасы, тартипсиздик эмес, балким, аалам бар»¹.

Эгер, ааламдагы негизги күчтөрдүн бири өчсө же ааламдын өзгөргүс мыйзамдарынын бири өзгөрсө эмне болот?

Кванта физикасынын эң күчтүү аалымдарынын бири Гейзенберг мындай дейт: «Эгер компасты башкарып турган магниттин күчү – бул борбордук система болобу, анын булагына карабастан – түбөлүк өчүп калса, бул бүткүл адамзат үчүн фашисттердин конлагери же атом бомбасынан да көбүрөөк кырсыктуу жана үрөй учурган болот»².

Аалам мыйзамдары толук жана кеңири көлөмдүү болуп, башаламандыктын ордуна ааламдын жашоосун кепилдейт

Девис мыйзамдардын касиеттерин айткан:

Биринчиден, мыйзамдар башынан аягына чейин универсалдуу. Себеби, бир жайда иштеп башкасында иштебеген мыйзам жакшы эмес. Толук мыйзамдар ааламдын эч бир жайында аалам тарыхынын эч бир доорунда т.а. эч кандай абалда кыйрабай турган мыйзамдар. Аларда эч кандай истисналарга жол берилбейт.

Экинчиден, мыйзамдар абсолюттук т.а. алар башка эч нерсеге байланыштуу эмес, өзгөчө, алар табиятты күзөткөн киши же дүйнөнүн азыркы абалына байланыштуу эмес. Ошондуктан, физикалык абалдар бул мыйзамдардан таасирленет, тескерисинче эмес³.

Ким физикалык мыйзамдар жана теңдемелерге дем берип, аларды ааламга узатты?

Таң калычтуу, ааламда анык тартип бар болушуна толук ишенгенден кийин, сиз муну кокустукка байлайсызбы?! Же аны ушундай тартиптөөгө кудуреттүү болгон затсыз өзүнөн өзү пайда болгон деп билесизби? Же ушундан кийин да буларды акылман жана даанышман зат пландаштырганына күмөнүңүз барбы?

Үчүнчүдөн: тыянактап айтуу же сүрөттөөдөгү ар кандай катанын болушу аалам мыйзамдарынын өзүнө эмес, илим менен

⁽¹⁾ Булак: «Улуу аалам сыйлыгы, аалам эмне үчүн жашоого ылайык». Why our universe is just right for life. Пол Девис, доктор Саъдуддин Харфон котормосу, 34-бет.

⁽²⁾ Булак: «Жаннати Холид» «Braheem» борбору тарабынан которулган, 107-бет. Jammer, Einstein and Religion.

⁽³⁾ Булак: Пол Девис, «Аллахка жакындашуу аалам негизи жана кандай башталганы үтсүндөгү изденүү». The Mind of God, Мунир Шариф котормосу. 101, 103-беттер.

алектенип жаткан адамдарга байланыштуу. Себеби, бул мыйзамдар ар кандай ката, карама-каршылык же тартипсиздик ыктымалынан жогору. Бул бизди төмөндөгү эрежени ишеним менен коюуга үндөйт: аалам мыйзамдарынын келип чыгышы илахий, алар ката жана карама-каршылыксыз, илимий каталар болсо адамзаттан келип чыгат. Илимий каталар аалам мыйзамдары жана эрежелеринин тууралык мүнөзүн өзгөртпөйт. Муну кимдир билет, кимдир билбейт. Илимий назариялар адамдар тарабынан келип чыкканы үчүн ааламдагы фактылардын маңызын түшүнбөйт.

Ал тургай, Стивен Хокингдин эң көп сатылган «Убакыттын кыскача тарыхы» китеби да ушул сөздөр менен аяктаган: «Эгер, биз бардык нерсенин назариясын ачсак, аны аалымдардын чектелген эле тобу эмес, баары түшүнгөн болот эле. Ошентип, биз баарыбыз, философтор, аалымдар жана катардагы адамдар эмне үчүн биз жана аалам дүйнөгө дүйнөгө келди деген суроону талкуулашыбыз мүмкүн. Эгер, ушул суроого жооп тапсак, адам фикирлешинин максималдуу даражасына жетишкен болобуз. Ошондо биз жаратуучунун акылын тез түшүнөбүз».

Ал мындай суроону ортого салат: «Эгер бир бүтүн толук назария болсо, ал мыйзам жана теңдемелер топтому болот. Ал эми, бул теңдемелерден ааламды жаратуу үчүн аларга ким дем берет?».

Хокинг кийинки интервьюларында көп айткан: «Ааламдын шайкеш жайгашуусу өтө чоң таасирге ээ. Биз ааламды канчалык көп үйрөнсөк, анын акылман мыйзамдар менен башкарылыгын көрөбүз. Сизде дагы эле: эмнеге аалам пайда болуу кыйынчылыктарын өзүнө жүктөгөн деген суроо болсо керек. Эгер, каасаңыз жаратуучунун барлыгын бул суроого жооп беришиңиз мүмкүн»¹. □

⁽¹⁾ Булак: Энтони Флюнун «Кудай бар, дүйнөдөгү эң ашынган атеисттер өз фикирлерин өзгөртүшү» деген китебинен. «Жаннати Халид» «Braheem» борбору тарабынан которулган, 113-бет.

<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАБАРЛАРЫ</p>	<p>قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ» «Мусулман мусулмандын боордошу. Ага зулум кылбайт, аны таштап койбойт жана кемсинтпейт»</p>	<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАБАРЛАРЫ</p>
<p>Бириккен Араб Эмираттары фильмдерге коюлган цензураны алып салды жана 21+ категориясын киргизди</p>		
<p>Бириккен Араб Эмираттары кинотеатрларда көрсөтүлүп жаткан фильмдерди цензура кылбашын жарыялады. БАЭ маданият министрлигинин массалык маалымат каражаттарын тартипке салуу башкармалыгы «фильмдерди иреттөө системасына 21+ жаш категориясы киргизилгенин» маалымады. Башкармалык кошумчалашынча: «Бул жаңы эрежеге ылайык, кинотеатрларда фильмдер эл аралык версия боюнча көрсөтүлөт. Иреттөө болсо мамлекеттеги медиаконтент стандарттары негизинде берилет». Бул – Булуң мамлекети өзүнүн коомдук мыйзамдарын үзгүлтүксүз жаңылап жаткан убакта болууда. Өткөн жылдын аягында БАЭ өзүнүн мыйзам чыгаруу структурасын өнүктүрүү аракеттеринин алкагында жеке абал туурасындагы айрым мыйзамдарга өзгөртүүлөр киргизилгенин жарыялады. Мамлекет турмуш курбагандардын бирге жашашына урухсат берди, спирттик ичимдиктерди сатып алуу жана ичүүгө көзөмөлдү жеңилдетти, узак мөөнөттүү жашоо визаларын бере баштады жана компанияларга толук чет элдиктер ээлик кылуусуна урухсат берди.</p> <p>Ал-Ваъй: Мухаммад ибн Заид өз атын Гиннестин рекорддор китебине Исламга душмандык кылган биринчилердин катарында киргизилишин каалагандай, Исламга душмандык кылууда... Аллах наалаттайт, кандай гана адашууда.</p>		
<p>Шейх Мухаммад Али Хусайний король жана анын уулуна ачык берилгендик көрсөтүү акысына Саудия жарандыгын алды</p>		
<p>Араб Ислам кеңешинин катчысы Мухаммад Али Хусайний Саудиянын «Укоз» гезитине берген интервьюда: «Саясий ислам деп аталган нерсе – динге аты жагынан гана алакасы болгон бидъат», - деди. Ал айрым диний ишмерлердин мазхабга тиешелүү фикирлерине токтолуп, мындай деди: «Бул жахилият жана сокур фанатизмдин көрүнүшү. Бул фикирлер ички тартипсиздиктерди келтирип чыгаруу үчүн сырттан атайылап багытталышы да мүмкүн. Себеби, мазхабга тиешелүү мындай сөздөр динге эле эмес, түздөн-түз улуттук жана араб коопсуздугуна да зыян алып келет. Себеби, мындай сөздөрдөн бөлүп талкалоо максат кылынган». Хусайний «муътадил фикирлерге, саптарды бириктирүү жана экстремисттик</p>		

<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАВАРЛАРЫ</p>	<p>قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذَلُهُ وَلَا يَخْرُقُهُ» «Мусулман мусулмандын боордошу. Ага зулум кылбайт, аны таштап койбойт жана кемсинтпейт»</p>	<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАВАРЛАРЫ</p>
<p>идеологияга каршы турууга» чакырып: «Муътадилдик биздин жакындашуу жана тынч-бейпил жашашыбыздын каражаты жана ал регион үчүн зарылдык. Себеби, регион чыр-чатактар жана согуштардан азап тартууда жана бул чыр-чатактарды сүйлөшүү аркылуу басуу керек», - деп баса белгиледи.</p> <p>Ал-Ваъй: Хусайний 2021-жылы 15-ноябрда жарыяланган королдуктун буйругу негизинде Саудия жарандыгын алды. Ал бул жөнүндө мындай түшүндүрмө берди: «Улуу мекеним Сауд Арабия королдугуна астейдил, калыс жана берилгендик менен кызмат кылууга убада беремин. Эки харам кызматкери, улут жетекчилери король Салман ибн Абдулазиз жана улуу урматтуу канзада Мухаммад ибн Салманга сүйүү, угуу, моюн сунуу жана садакатка карызын. Аллах Таала аларды колдоп-кубаттасын».</p> <p>Хусайний Саудия өкүмдарларын Аллахтан, Анын Расулуна жана дининен жогору коюуда.</p>		
<p>Бахрейн королу (израилдин) королдуктагы биринчи элчисинин ишеним грамотасын кабыл алды</p>		
<p>Бахрейндин расмий маалымат агенттиги «BNA» кабарлашынча, король Хамад Сахир сарайында болуп өткөн ырасымда Малайзия элчиси Шазриел ибн Захийран жана (израиль) элчиси Айтан Наийдин ишеним грамоталарын алды. (израиль) маалымат каражаттары Наийдин сөздөрүн келтиришти: «(израиль) улуттук гимнин түркүн түстүү формадагы кароол алдында жана сарайдын парад аянтында королдук оркестрдин аткаруусунда угуу адамды толкундатат... Менин король менен жолугушуум жылуу жана достук маанайда болду». (израилдин) тышкы иштер министрлиги өзүнүн «Israelarabic» деген твиттер-аккаунтунда Бахрейн королу эки мамлекет ортосундагы мамилелер тереңдигин жана алар бардык тармактарда өнүгүп жатканын дагы бир ирет баса белгилеп, (израиль) элчисине дипломатиялык миссияда ийгиликтер тилегенин билдирген.</p> <p>Ал-Ваъй: Бахрейндеги яхудийлердин саны канча экенин билесизби?! Алардын саны болгону 36 адам. Бахрейндеги яхудийлер диаспорасынын жетекчиси Ибрахим Нононун эсебинде, алар 50нүн тегерегинде. Күлкүлүүсү, түпкүлүгүндө, элчиликтин өзүнө мындан көп яхудий керек... Кеп санда эмес, балким, Бахрейн өкүмдарларынын төмөндүгү жана кордугунда.</p>		

(وَمَنْ يُهِنِ اللَّهَ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ)

«Кимди Аллах кор кылса, анда (бирда аны) урматтоочу болбойт» [22:18]

Франция «кастыкты козутууда» деген шылтоо менен мечиттерди жаап жатат

Франция ички иштер министри Жеральд Дарманен 2021-жылы 14-декабрда мамлекеттин түндүгүндөгү Бове шаарындагы мечит жабыларын жарыялады. Бул муулмандарга каршы күрөш алкагында болууда. Ички иштер министри мындай дейт: «Бүгүн Боведеги мечиттен баштадык». Уз департаментинин администрациясы болсо шаардагы мечитти башкарган «Үмүт жана боордоштук» уюмун алты ай мөөнөткө жабылышы жөнүндө кабарлады. Бул мечиттер «кастыкты козутууда» деген шылтоо менен жабылууда. Мындан бир күн мурда «экстремизм көрүнүшү» байкалып жатканы айтылып 21 мечит жабылганы жарыяланган. Этибарлуусу, Франция улуттук Ассамблеясы (парламент) өткөн жылдын 23-июлунда сепаратисттик Исламга каршы күрөшүү катары белгиленген республика баалулуктарын урматтоону үгүттөө боюнча талаштуу мыйзам долбоорун кабыл алган. Мыйзам Франциядагы муулмандарды бутага алганы жана Исламий кыймыл, уюмдардын бардык тармактарына чектөөлөр койгону үчүн сыңдоого учураган.

Мыйзам долбоору мечиттерди жана аларды башкарууга жооптуу болгон уюмдарды о.э. муулмандарга тиешелүү жарандык уюмдарды каржылоону көзөмөлдөөнү камтыйт. О.э. университетке чейинки билим берүү мекемелеринде жоолук салынууга тыюу салган бул мамлекетте үй-бүлөлөр өз перзенттерин үйдө окутуу эркиндигине чектөө коёт.

Ал-Ваъй: Исламга каршы душмандык жана согушта өзүн негизги курал деп билген илманий Франция мына ушул... Ал Исламга каршы күрөшүп жатканда, өзүнүн (фикир, акыйда жана жеке эркиндик) сыяктуу илманий таалимине да тескери күрөшөт. Ислам менен илманийлик сыйышкыс... Хазарат жана баалулуктар кагылышуусу майданында гана бетме-бет келиши мүмкүн. Баарынан мурда муулмандар бул душмандыктын маңызын түшүнүшү керек.

<p style="text-align: center;">ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАВАРЛАРЫ</p>	<p>قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَخْرُقُهُ» «Мусулман мусулмандын боордошу. Ага зулум кылбайт, аны таштап койбойт жана кемсинтпейт»</p>	<p style="text-align: center;">ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАВАРЛАРЫ</p>
--	--	--

Орденди кайтарып алуу үчүн петицияга кол коюшту... Тони Блэрге рыцарлык ордени берилиши англистерди ачуулантты

Британия королевасы Елизавета II Королдуктун мурунку премьер-министри Тони Блэрди мамлекеттик кызматы жана чоң жетишкендиктери үчүн эң жогорку рыцардык ордени менен сыйлады. Бирок, бул өлгөн англис аскерлеринин энелери арасында чоң нааразылык жаратты. Алар Тони Блэрди бул сыйлык менен урматтоону чоң акаарат катары баалашты. Блэр 1997-2007-жылдары Британия премьер-министри болуп иштеген. Ал Бириккен Королдукту Ирак жана Афганистандагы согушка алып кирүү чечими үчүн сыңдоолорго учурап келген. Иракка кирүү боюнча тергөө өткөргөн сер Жон Чилкот 2016-жылы ачыктаган отчетто Блэр Саддам Хусайн куралдары жөнүндөгү далилдерди көбүртүп көрсөткөнү жана Иракка кошуун жиберүү үчүн тынч каражаттарга этибар бербегени аныкталган.

Блэр бул сыйлыкты алгандан кийин 100 000ден ашуун адам ордениди кайтарып алуу жөнүндө петицияга кол коюшту. Анда баса белгиленгендей, Блэр «Британия конституциясына жана мамлекеттин коомчулугунун структурасына оңдоп болгус зыян жеткирген». О.э. Блэр сан-санаксыз күнөөсүз адамдардын өлүмүнө себеп болгону жана ал жөнүндө согуш кылмыштары боюнча иликтөө жүргүзүү керек деп айтылган. Мындан тышкары, Афганистанда перзенттерин жоготкон энелер Блэрге бул сыйлык берилишин каралашкан. О.э. алар ачуусун көрсөтүү үчүн курман болгондордун энелерине берилген «Елизавет крести» орденин кайтарып берүү менен коркутушкан. Саясий серепчи Лиам Янг Твиттерде мындай дейт: «Бул адам Гаагадагы сот жыйынында болушу керек. Кандай гана шерменде күн».

Ал-Ваъй: Британиядагы жана мусулман өлкөлөрү, өзгөчө, Булуңдагы өкүмдарлар Блэр сый алууга акылуу деп ойлошот. Акыйкатта болсо, ал перзенттери өлтүрүлгөн калктардын алдында кылымдын эң чоң кылмышкери жана «Кылмыш күрсүсүндө отурушу керек» болгон адам.

Эмираттарда уурулук боюнча дагы (израилдиктер) кармалды

(израилдин) 12-каналы маалымдашынча, Эмираттар бийлиги бажы алынбаган базарда товар уурдоо кылмышына барган үч (израилдикти) камакка алган. Айтылышынча, алынган предметтер

<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАБАРЛАРЫ</p>	<p>قال رسول الله ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ» «Мусулман мусулмандын боордошу. Ага зулум кылбайт, аны таштап койбойт жана кемсинтпейт»</p>	<p>ААЛАМ МУСУЛМАНДАРЫНЫН КАБАРЛАРЫ</p>
<p>арасында кымбат алкогольдук ичимдиктер, кымбат шоколаддар жана алтын жалатылган iPhone телефондору болгон. Аларды өзүнчө бөлмөгө алып барышып, кайра мындай кылбоо жөнүндө эскертишкен. О.э. алардын иши сотко өтпөстөн чечилгени айтылган. Телеканал баса белгилешинче, жалпысынан алганда Дубайда (израилге) өтө шектенүү менен мамиле кылышат. Андан тышкары, телеканал дагы бир (израилдик) Дубай аэропортуна конору менен эле колго алынганы жөнүндө маалымат алганын жана полиция аны тергөөгө алып кеткенин маалымдады. Телеканал ачыктагандай: «Тергөө чоо-жайы дагы эле белгисиз, бирок, ал баңгизаттар же уурулук ишине байланыштуу экени жөнүндө сөздөр бар». (израиль) массалык маалымат каражаттары акыркы айларда (израилдик) туристтер Эмираттардын Дубай шаарындагы мейманканалардан ар кандай нерселерди уурдап жатышканын көп ачыктай башташты.</p> <p>Ал-Ваъй: яхудийлер ушундай жаралган, ошондуктан, кайда барышпасын, адамдар аларды жаман көрүшөт, ага таң калбаса да болот. Алар өздөрүнөн башкаларды сабатсыз деп эсептешет... Телеканал айткандай, «жалпысынан алганда Дубайда (израилге) өтө шектенүү менен мамиле кылышат» деген сөз Эмираттардын (израиль) менен алакаларды нормалдаштыруу кадамы өлкө калкынын эмес, өкүмдарларынын кадамы экенине ишара. □</p>		

КУРЪАНИ КАРИМ САБАГЫНДА

﴿لَنْ كَادُوا لِيَقْتَتُونَا عَنْ آذِي أَوْ حَيْنَا لَيْتَكَ لِنَقْتَرِي عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَإِذَا لَأَخَذُوكَ خَلِيلًا﴾
 «(Эй Мухаммад, мушриктер) сени Биздин аброюбузга, (вахийден) башка нерселерди ойлоп чыгарууң үчүн — Биз сага вахий кылган аяттардан алдап-буруп жиберүүлөрүнө аз калды. Андай болгондо (т.а. алардын жол-жоруктарына жүрсөң), сени дос кылып алган болоор эле»

Аллах Таала айтат:

﴿لَنْ كَادُوا لِيَقْتَتُونَا عَنْ آذِي أَوْ حَيْنَا لَيْتَكَ لِنَقْتَرِي عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَإِذَا لَأَخَذُوكَ خَلِيلًا ۗ وَلَا أَلَا أَنْ تَبَيَّنْتَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكُنْ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا ۗ إِنَّا لَا نَدْفَعُكَ ضَعْفَ الْحَيَاةِ وَضَعْفَ الْمَمَاتِ ذَمًّا لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ۗ وَلَنْ كَادُوا لِيَسْتَوْرُوكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِنَّا لَا بَيِّنُونَ خَلْقَكَ إِلَّا قَلِيلًا ۗ﴾ (73-76)

«73. (Эй Мухаммад, мушриктер) сени Биздин аброюбузга, (вахийден) башка нерселерди ойлоп чыгарууң үчүн — Биз сага вахий кылган аяттардан алдап-буруп жиберүүлөрүнө аз калды. Андай болгондо (т.а. алардын жол-жоруктарына жүрсөң), сени дос кылып алган болоор эле. 74. Эгер, Биз сени (акыйкат жолдо) бекем кылбаганыбызда, сен аларга бир кыйла кызыгууңа аз калды. 75. Андай болгондо, албетте Биз сага дүйнө (азабын) да, Ахирет (азабын) да эки эсе кылып таттырган болоор элек, кийин өзүң үчүн Бизге каршы бир да колдоочу таба албаган болоор элең. Алар сени бул жерден (Меккеден) чыгарып жиберүү үчүн (түрдүү айла-амалдар менен) ордуңдан козгоп жиберүүлөрүнө аз калды. Андай болгондо, алардын өздөрү да андан кийин болгону аз гана (мөөнөт) тура алышат (кийин, албетте жок кылынышат)» [Исра:73-76]

Сайид Кутб өзүнүн «Фи зияль аль-Куръан» деген тафсириңде мындай деп жазат: «Бул жерде мушриктердин Пайгамбар ﷺ ды ага жүктөлгөн милдетти аткаруудан кайтарууга аракет кылышканы жөнүндө сөз болууда. Биринчиден, алар калыстыгы жана чынчылдыгы менен таанылган Пайгамбар ﷺ Аллахка доомат кылышы үчүн Аллах ага түшүргөн вахийден азгырууга урунушту. Мушриктер аракеттерин түрдүү көрүнүштө ишке ашырышты... Алар ал зат алардын кудайларын жана ата-бабалары аткарып келген иштерди айыптабашынын акысына, Аллахка ибадат кылууну сунуш кылышты. Кээ бирлери болсо алардын жерин кудум Каъбадай

ыйык кылууну талап кылышты. Кээ бир аксакалдар жакырлардын жыйынынан башка атайын жыйын жайын белгилөөнү талап кылышты... Жогорудагы аят ушул аракеттерге ишара кылат, бирок, алардын тафсилаттарына киришпейт. Балким, Аллах Расулун Аллах ﷺ га ал кишини акыйкат үстүндө кадамын бекем кылышын жана фитналардан алыс кылышын эске салат. О.э. Аллах ал кишинин кадамын бекем кылбаганда, фитналардан алыс кылбаганда мушриктер ал кишини дос кылып алышын, акыбетте алардын фитнасына туш болушун, бул дүйнө жана Ахыретте эки эсе азап беришин жана Аллахтын азабынан куткара турган эч кандай жардамчы таба албай калышын айтты. Аллах Таала Өз Расулун мына ушундай аракеттерден сактады. Бул бийлик ээлеринин даъватчыларга карата аракеттери болуп, бул аркылуу даъватчыларды аз болсо да даъваттын туура жолунан жана кайратынан бурууну көздөшкөн. О.э. аларды байлык акысына орточо чечимге ыраазы болууга көндүрүнү каалашкан.

Айрым даъватчылар ушул аркылуу даъватынан чалгыйт, себеби, ал ишти жеңил деп ойлойт. Бийлик ээлери андан даъваттын баарын таштоону талап кылбайт. Балким, эки тарап мунасага келиши үчүн айрым өзгөртүүлөрдү талап кылат. Шайтан болсо ушул тешиктен кирип келет. Натыйжада, ал даъваттын бир жагынан чегинип болсо да, султанды өзүнө тартуу жакшы нерсе деп ойлойт. Бирок, жолдун башындагы кичине эле тайылуу жолдун аягында толук тайылууга айланат. Даъватчы даъваттын кичине бөлүгүнөн болсо да баш тартса жана аз болсо да бир жагына кайдыгер болсо, акырына чейин тура албайт. Себеби, анын моюн сунууга даяр экендиги артка кадам таштаган сайын күчөй берет. Бул жерде маселе даъваттын баарына болгон ыйман маселеси. Ошондуктан, кичине болсо да даъваттын бир бөлүгүнөн чегинип жаткан жана аз болсо да анын бир жагына сүкт кылып жаткан киши даъватта бекем турган момун эмес. Себеби, момундун назарында даъваттын ар бир жагы башкасы сыяктуу хак. Анда абзел жана маанисиз, зарыл жана нафл деген нерсе жок. О.э. анда истисна деген нерсе да жок. Ал бир бүтүн болуп, эгер бир бөлүгүн жоготсо, бардык касиеттерин жоготот. Бул кудум татаал бир элементи жоготсо, бардык касиеттерин жоготконго окшойт. Бийлик ээлери даъватчыларды аста-секин өздөрүнө тартышат. Эгер, даъватчылар даъваттын бирер бөлүгүнөн баш тартышса, өз айбатын жоготушат. Бийлик ээлери соодалашууну улантып, бааны

көтөрүү даъваттан баш тартууга алып келишин билишет. Бийлик ээлерин өз тарабына тартуу үчүн даъваттын кичине бир жагынан болсо да баш тартуу рухий жеңилүү болуп эсептелет. Себеби, мында даъватка жардам берүү маселесинде бийлик ээлерине таянылат. Түпкүлүгүндө, момундар даъватта Аллахка гана таянышы зарыл. Жүрөккө жеңилүү кирсе, жеңишке айланбайт.

Ошондуктан, Аллах Таала Өз Расулун вахий болгон нерседе кадамын бекем кылуу, мушриктердин фитнасынан сактоо, аларга өз болсо да баш ийүүдөн сактоо о.э. мына ушул моюн сунуу акыбетинен т.а. бул дүйнө жана Ахыретте эки эсе азапталышынан жана жардамчыны жоготушунан сактоо менен сыйлады.

﴿لَا أَدْعَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا﴾

«Андай болгондо, албетте Биз сага дүйнө (азабын) да, Ахырет (азабын) да эки эсе кылып таттырган болоор элек, кийин өзүң үчүн Бизге каршы бир да колдоочу таба албаган болоор элең». Мушриктер Расулуну ﷺ ушул фитнага тарта албаган соң, аны Меккеден чыгарууга аракет кылышты. Бирок, Аллах Таала Курайшты өлтүрүү менен жок кылууну каалабаганы үчүн ал кишини хижрат кылып чыгып кетүүнү вахий кылды.

﴿وَلَنْ كَانُوا لِيَسْتَوِيُواكَ مِنْ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِنَّا لَا نُبَدِّلُكَ إِلَّا قَلِيلًا﴾

«Алар сени бул жерден (Меккеден) чыгарып жиберүү үчүн (түрдүү айла-амалдар менен) ордуңдан козгоп жиберүүлөрүнө аз калды. Андай болгондо, алардын өздөрү да андан кийин болгону аз гана (мөөнөт) тура алышат (кийин, албетте жок кылынышат)». Эгер, алар Расулуну ﷺ мажбур чыгарышканда, аларга кыйроого учурамак.

﴿وَإِنَّا لَا بِيْتَلُونَ خَلْقَكَ إِلَّا قَلِيلًا﴾

«Андай болгондо, алардын өздөрү да андан кийин болгону аз гана (мөөнөт) тура алышат (кийин, албетте жок кылынышат)». Аллахтын амалдагы сүннөт-конуну мына ушундай.

﴿هِنَّةٌ مِّنْ قَدْرٍ سَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا﴾

«(Өз пайгамбарларын кууп чыгарган коумдун жок кылынуусу) сенден мурда жиберген пайгамбарларыбыздан калган жол-мыйзам. Сен эч качан Биздин мыйзамыбыз өзгөргөнүн көрбөйсүң» [17:77]

Аллах Таала муну өзгөргүс мыйзамга айлантты. Себеби, элчилерди өз өлкөсүнөн кууп чыгаруу – кескин жазага ылайык болгон чоң күнөө. Бул аалам жеке каалоолор алдында өзгөргүс туруктуу мыйзамдар менен башкарылат. Бул ааламда өткүнчү

капыстыктар өкүмдар эмес, бекем жана туруктуу мыйзамдар өкүмдар. Аллах Таала мурунку пайгамбарларга каршы чыккандарды азаптагандай, Курайшты да өлүм азабы менен азаптоону каалабашында жогору хикмат бар. О.э. Аллах Таала Расулуну ﷺ ды адаттан тышкары иштер менен кубаттабады, мушриктер аны өз жеринен мажбурлап чыгаруусуна жол бербеди. Балким, Аллах Таала хижрат кылышы үчүн вахий жиберди. Аллахтын сүннөтү өз жолунда өзгөрбөй уланды. □

«АРАБ ЖАЗЫ» ДАГЫ ЭЛЕ БҮТКӨН ЖОК

Британиялык журналист Дэвид Херст «Middle East Eye» сайтында «Диктатор араб өкүмдарлары согушта мүмкүн жеңгендир, бирок, күрөш токтогон жок» деген темада жарыялаган макаласында 2011-жылы башталган «Араб жазы» наарызылыктарынын биринчи толкуну өтүп кеткен болушу мүмкүндүгүн баса белгиледи. Анын фикиринче, 2021-жылы «араб жазынын» расмий түрдө жерге көмүлдү. «Тунис жана Мароккодо шайлоо натыйжасында бийликке келген жана исламчылар таасири астында болгон өкмөт жана парламенттер кулатылды», - дейт Дэвид Херст. Ал баса белгилешинче, Батыш «араб жазы» ислам кышына айланды деп, жеңил дем алууда... Херсттин айтымында, араб мамлекеттери үчүн мамлекеттин бир гана модели т.а. толук монархия, аскерий жана мурас түзүм калып, алар жашыруун полиция, атайын күчтөр жана жалданма журналисттерден турат... Алар калктын «мээсин тазалоо» жана нааразылыктарды бастырууга аракет кылышат... Алардын колунда интернет массалык көзөмөл каражатына айланган.

Херст 2011-жылы араб дүйнөсүн камтыган козголоң оюну бүттүбү деп суроо салат. Ал бул суроого жооп катары мындай дейт: «Ар бир араб мамлекети кулоого учурады, ал тургай кыйроого карай бара жатат. Мисалы, Мисирдин 2010-жылы 33,7 миллиардды түзгөн тышкы карызы 2020-жылы 123,5 миллиард долларга көтөрүлдү. Дүйнөлүк Банктын маалыматына ылайык, жакырчылык чегинен төмөн жашап жаткан мисирликтердин саны көбөйүп, 30 пайызга жеткен. Нефть жана табигый ресурстарга ээ болгон Иракта калкынын 25 пайызы жакырчылыктан азап тартууда. Жумушсуздук 14 пайызга жеткен. Ирактын эң чоң «жетишкендиги» – 5 миллион жетим болду. Бул, дүйнөдөгү жетимдердин болжол менен 5 пайызын түзөт. Бүткүл регион жаман башкаруудан азап тартып жатат. 2020-жылы БУУнун азык-түлүк жана айыл чарба уюму Жакынкы Чыгышта жана Түндүк Африкада 69 миллион киши ачкалыктан жабыр тартып жатканын маалымдады... Ошол эле учурда, Булуң канзадалары болуп көрбөгөндөй ашынган жашоосун улантышууда. Буга Дубай өкүмдары Мухаммад ибн Рашид Мактум менен анын мурунку жубайы каныша Хайя ортосундагы ажырашуу иши боюнча соттогу талкуулар мисал болот. Бул сот процессинде бай жашоо даражасын көрсөткөн сандар айтылган». Херст өз макаласында төмөнкү тыянакка келген: «Мындай теңсиздик козголоңдорго себеп болот. Мындан он жыл мурда жүз берген окуялар кеңири көлөмдүү жана узак күрөштүн башталышы гана. Бул күрөштүн уланышы анык».

Ал-Ваъй: Ооба, Аллахтын урухсаты менен, жакынкы келечекте **пайгамбарлык минхажы негизиндеги Халифалык болот.** Батыштын таасиринен, анын куфрга негизделген конституциясынан жана ага көз каранды болгон өкүмдарлардан эч нерсе калбайт. Жакында регион калкынын динине негизделген өзгөрүү болот. Жакында араб жазы, араб кышы же күзү деген нерсе болбойт, бүткүл адамзатты бактылуу кылуучу жашоо келет... Эртеңки күн аны күткөн киши үчүн жакын. □

АКШ КОНГРЕССИ БҮТКҮЛ ДҮЙНӨ БОЙЛОП ИСЛАМОФОБИЯГА КАРШЫ КҮРӨШҮҮ БОЮНЧА МЫЙЗАМ ДОЛБООРУН КАБЫЛ АЛДЫ

АКШ Конгрессинин өкүлдөр палатасы аз айырмачылык болгон көпчүлүк добуш менен (219 жактап, 212 каршы добуш) демократтардын мусулман өкүлү Илхан Умар дүйнө бойлоп исламофобияга каршы күрөшүүнү сунуштаган мыйзам долбоорун жактырды. Бул мыйзам мамлекет департаментинде бүткүл дүйнө бойлоп исламофобияга каршы күрөшүү үчүн атайын бөлүм түзүүнү талап кылат. Ушул мыйзам долбоорунун кабыл алынышы бүткүл дүйнө бойлоп өсүп жаткан исламофобия абалдары көбөйүп жатканына байланыштуу. Мыйзам долбоору кол коюлушу үчүн президент Жо Байденге тапшырылышынан мурда ал сенат тарабынан кабыл алынышы керек. Америка-ислам мамилелери кеңешинин жетекчиси Нихад Аваз добуш берүүнү «Мусулмандар үчүн тарыхый ийгилик» деп эсептеп, мыйзам долбоору конгресстеги лидерлер менен кызматташуунун натыйжасы экенин айтты. Исламий алакалар кеңеши (CAIR) мыйзам долбоорун жогору баалады о.э. 53 Америка жана эл аралык уюмдар АКШ конгрессинин өкүлдөр палатасына жолдогон катта мыйзам долбоорун кабыл алууга чакырды.

«CNN» маалыматына ылайык, мыйзам долбоору бир бир нече айдан бери өкүлдөр палатасынын тышкы иштер комитетинде талкууланууда. Бул мыйзам республикачыл өкүл Лорен Боберттин Илхан Умарга каршы текчил билдирүүлөрүнө жооп катары киргизилди. Боберт интервьюда кесиптеши Илханды «Жихадчылар тобунун» мүчөсү деп сүрөттөп, анын террорчу болушу мүмкүн деген. Ушул айдын башында Илхан CNN телеканалынын «Биримдик абалы» көрсөтүүсүнө катышты жана бул бүткүл коомдо коркуу жар*атылып жатканын эсепке алып, аны жана командасын өтө коркууга сала турган сансыз өлтүрүү коркунучтары бар экенин айтты. Ал жогору даражалуу саясатчылар тарабынан айтылып жаткан кара ниет сөздөр чыныгы акыбеттерге алып келбешин баса белгилеп, АКШда же дүйнөдө мусулмандарга карата жек көрүү күчөп жатканын баса белгиледи. Боберт Илхан менен телефон аркылуу сүйлөшүп, кечирим суроодон баш тартты, бирок, өткөн айдын аягында ал Твиттер аркылуу «Мусулман коомундагы менин сөздөрүмө капа болгон адамдардан» кечирим сураймын деди.

Ал-Ваъй: дүйнөдө исламофобияны жаюуда биринчи орунда турган Америка Байдендин келиши менен саясатын өзгөртүүдө. Себеби, дүйнөдүк абал Американы дүйнөнүн ачуусун Кытайга бурууга мажбурлоодо. Бул өзгөрүү ишенимдердин эмес, кызыкчылыктардын өзгөрүшү. Бул добуш берүү АКШнын жаңы эл аралык саясатынын бир бөлүгү болгону анык. Себеби, мыйзамда дүйнө бойлоп «исламофобияга» каршы күрөшүү белгиленген. Башкача айтканда, бул күрөш Америка жетекчилиги астында болот жана албетте анын жемишин өз терип алат. О.э. ал Кытайдын мусулман уйгурларга карата куугунтугунан пайдаланып, Кытай жана мусулмандар ортосунда жаңы карама-каршылыкты жандантууга аракет кылат, мында эки тарап бири-бирин алдан тайдырат. Босня жана Герцоговина, Косово жана Афганистанда болгондой мусулман өкүмдарлары бул ишке тартылат... Бул мыйзам АКШнын жаңы стратегиясынын бир бөлүгү. □